

تعیین عناصر محتوای گزارش مالی یکپارچه با رویکرد اسلامی

کاظم گودرزی^۱، فریرز عوض زاده فتح^{۲*}، عبد الخالق غلامی چنارستان علیا^۳

^۱ دانشجوی دکتری گروه حسابداری، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران.

^۲ دانشیار گروه حسابداری، واحد گچساران، دانشگاه آزاد اسلامی، گچساران، ایران.

^۳ استادیار گروه حسابداری، واحد یاسوج، دانشگاه آزاد اسلامی، یاسوج، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۰۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۱ تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۱۱/۲۲

چکیده

گزارش یکپارچه به عنوان آخرین نوع گزارش در روند تکامل گزارشگری، اگرچه با استفاده از منسجم کردن اطلاعات مالی و غیر مالی سعی در گسترش محتوای اطلاعاتی دارد، اما نتوانسته اطلاعات مورد نیاز جوامع اسلامی را تامین کند. گزارش یکپارچه اسلامی می‌تواند از نظر چارچوب، محتوا، قالب و اعتبار نسبت به چارچوب بین‌المللی گزارشگری یکپارچه متفاوت باشد. تمرکز این پژوهش فقط بر بخش محتوا است، چرا که در این پژوهش هدف تعیین عناصر محتوای گزارش یکپارچه اسلامی و مولفه‌های آن‌ها می‌باشد. با تمرکز بر بعد دوم از مدل پاسخگویی یکپارچه اسلامی کمارالدین و مدعزیز (۲۰۱۹)، یعنی پاسخگویی نسبت به چه چیزی، و بررسی منابع نظری و مطالعات پیشین و مبنا قرار دادن چارچوب بین‌المللی گزارشگری یکپارچه، ابتدا عناصر محتوای گزارش یکپارچه اسلامی و مولفه‌های هر کدام از آن‌ها تعیین گردید. سپس با استفاده از تکنیک دلفی فازی مولفه‌ها در دو دور متوالی در معرض قضاوت ۳۲ نفر از خبرگان قرار داده شد. برای این که مدل از اعتبار بالاتری برخوردار باشد، مولفه‌های مورد تأیید خبرگان، با استفاده از پرسشنامه به نظر سنجی عمومی گذاشته شد. پس از تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از قضاوت ۳۹۳ نفر، با استفاده از نرم افزار SPSS، عناصر محتوای و مولفه‌های آن‌ها تعیین و رتبه‌بندی گردید. محتوای گزارش یکپارچه اسلامی شامل ۱۸ مولفه‌ی اسلامی می‌باشد که در گزارش یکپارچه بین‌المللی وجود ندارد.

واژه‌های کلیدی: گزارشگری، یکپارچه، اسلامی، دلفی فازی

مقدمه

از نظر تاریخی، اعتقادات مذهبی منبع اصلی توسعه و سازماندهی حسابداری و گزارشگری بوده است. در کشورهای اسلامی، الزام شرعی زکات در سال دوم هجری قمری وضع شده است. شکل‌گیری دولت اسلامی و افزایش مسئولیت‌های دولت اسلامی، مسلمانان را وادار کرد تا سوابق و گزارش‌های حسابداری را برای ارضای اعتقادات مذهبی و همچنین نیازهای تجاری خود مطابق با شریعت اسلامی تهیه کنند (زید^۱، ۲۰۰۰). الگوی سابق در جهان اسلام با نفوذ امپریالیست‌ها و استعمارگران غربی شروع به افول کرد که منجر به افول ارزش‌های اسلامی و منحرف شدن حسابداری و گزارشگری از شریعت اسلامی شد (کرانستون^۲، ۱۹۶۵). عوامل متعددی از قبیل پایه‌گذاری سیستم‌های آموزشی کشورهای جهان بر ایده‌ها و منابع غربی (هوو^۳، ۱۹۸۶)، تحمیل هماهنگ شدن حسابداری کشورهای اسلامی با حسابداری بین‌المللی (حمید و همکاران، ۱۹۹۳) و صدور حسابداری از طریق فن‌آوری توسط کشورهای غربی (بریستون و کیدلی^۴، ۱۹۹۷)، باعث گردید این الگوی تحریف شده در دنیا و کشورهای اسلامی گسترده و هنوز مورد استفاده قرار گیرد. اما، حسابداری و گزارشگری سنتی مبتنی بر جهان‌بینی غربی دیگر نمی‌تواند پاسخگوی نیازهای گزارشگری در کشورهای اسلامی باشد (گمبیلنگ و کریم^۵، ۱۹۸۶). تفاوت‌های ساختاری و ایدئولوژیکی دین اسلام در مقایسه با جوامع غیره اسلامی باعث شده است که نظام گزارشگری فعلی که بر پایه اقتصاد عقلانی (حداکثر سازی سود) است نتواند نیازهای اطلاعاتی جوامع مسلمان را برآورده سازد (دیانتی دیلمی و مشهدی، ۱۳۹۵؛ شبلی^۶، ۲۰۱۸؛ مهرانی و همکاران، ۱۳۹۵؛ گری^۷، ۲۰۰۶). جوامع مسلمان انتظار دارند که شرکت‌ها اطلاعات بیشتری را افشا کنند تا به برآورده شدن نیازهای معنوی آن‌ها نیز کمک کند. گزارشگری در حال حاضر، اگرچه نیازهای مخاطبان گسترده‌تری را برآورده می‌کند، اما فاقد اطلاعات اسلامی مورد نیاز برای جوامع اسلامی است (عثمان و ثانی، ۲۰۱۰).

حنیفه و حدیب^۸ (۲۰۰۲)، معتقدند که ضعف گزارشگری فعلی در ارائه اطلاعات مورد نیاز جوامع مسلمان، ممکن است قضاوت استفاده‌کنندگان مسلمان را مختل کند و نتواند نیاز معنوی آن‌ها را برآورده سازد. آن‌ها معتقدند یک گزارش اسلامی خاص جوامع مسلمان مورد نیاز است. حسینی الاصل و جهان‌شاد (۱۳۹۸)، نیز معتقدند توسعه گزارشگری بر اساس رویکرد اسلامی به نظر ضروری و غیر قابل اجتناب می‌باشد، چرا که سرمایه‌گذاران مسلمان و مومن به شریعت اسلام، به دنبال کسب اطلاعات لازم در خصوص رعایت و انطباق عملکرد واحد تجاری با شریعت اسلام می‌باشند تا بتوانند با اعتماد بیشتری اقدام به سرمایه‌گذاری کنند.

علاوه بر ضرورت برآورده کردن نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان مسلمان، گزارشگری با چالش‌های دیگری نیز روبه‌رو می‌باشد. کیفیت پایین تهیه و ارائه صورت‌های مالی به عنوان یکی از اصلی‌ترین عوامل در کمک به بحران مالی جهانی شناخته شده است. این بدان معنی است که گزارش سالانه عمومی که شرکت‌ها در طی ده‌های گذشته منتشر می‌کردند قدیمی و ناکارآمد بوده‌اند (کاستلیدن^۹، ۲۰۰۹). اهمیت و اعتبار گزارش‌های مالی به عنوان پایه‌ای برای تصمیم‌گیری در مورد سازمان‌ها مورد تردید است، چرا که این گزارش‌ها از بینش کافی برخوردار نیستند تا ذینفعان بتوانند تصویری جامع از عملکرد سازمان و توانایی آن در ایجاد و حفظ ارزش، به ویژه در زمینه چالش‌های رو به رشد زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی بدست آورن (IRC^{۱۰}، ۲۰۱۲). هنکس و گاردینر^{۱۱} (۲۰۱۲)، معتقدند روند تکامل گزارشگری در رساندن آن به نقطه نهایی و مطلوب ناتوان بوده است. آن‌ها استدلال می‌کنند که گزارش‌های پایداری به عنوان

1. Zaid

2. Cranston

3. Hove

4. Briston and Kedslie

5. Gambling and Karim

6. Shibly

7. Gray

8. Haniffa and Hudaib

9. Castleden

۱۰. International Integrated Reporting Council

11. Hanks & Gardiner

آخرین نوع از گزارشگری قبل از گزارش یکپارچه، اغلب از گزارش‌های مالی جدا هستند، چالش‌های اجتماعی یا استراتژی سازمان را فاش نمی‌کنند و فقط یک مرور تاریخی از عملکرد سازمان ارائه می‌کنند.

با توجه به مطالب ارائه شده در بالا به نوعی گزارشگری نیاز هست که بتواند از یک سو ضعف‌ها و چالش‌های گزارشگری موجود را برطرف کند و از سوی دیگر نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان مسلمان را برآورده سازد. گرچه گزارش یکپارچه به عنوان آخرین نوع از گزارش در روند تکامل گزارشگری، قادر به رسیدگی به ضعف‌ها و چالش‌ها مطرح شده در بالا می‌باشد (دی ویلیرز^۱ و همکاران، ۲۰۱۴)، اما نتوانسته است نیازهای اطلاعاتی ذینفعان مسلمان را برآورده سازد، چرا که از یک سو مبتنی بر جهان بینی غربی است و از سوی دیگر پذیرش گزارش یکپارچه در موسسه مالی اسلامی هنوز فراگیر نشده است (حمد و جان^۲، ۲۰۲۰). گلمینی^۳ (۲۰۱۷)، استدلال می‌کند که اسلام حوزه مطالعاتی بسیار مهمی را برای زمینه فرهنگی نشان می‌دهد که گزارش یکپارچه می‌تواند در آن رشد کند. بنابراین، برای تهیه چارچوب گزارشگری یکپارچه اسلامی از دورویکرد متفاوت می‌توان استفاده کرد. رویکرد اول تهیه چارچوب مستقل بر اساس اصول و احکام اسلام بدون توجه به اصول حسابداری و گزارشگری موجود و رویکرد دوم استفاده از یک رویکرد تطبیقی و ترکیبی می‌باشد. در رویکرد تطبیقی که مورد استفاده برخی از کشورهای مسلمان مانند مالزی و پاکستان می‌باشد، به جای پذیرش کل ایده، آن را تطبیق می‌دهند (حنیفه و حدیب، ۲۰۰۲). این پژوهش از رویکرد دوم استفاده کرده است. با مبنا قرار دادن اصول و ارزش‌های اسلامی و همچنین چارچوب بین‌المللی گزارشگری یکپارچه، مدلی برای محتوای گزارش یکپارچه با رویکرد اسلامی تهیه شده است.

مبانی نظری

پاسخگویی

هدف اصلی گزارشگری اسلامی پاسخگویی به خداوند و جامعه است (محد ریزال و همکاران^۴، ۲۰۰۶؛ حنیفه و حدیب، ۲۰۰۲). پاسخگویی از مهم‌ترین مولفه‌های سازمان‌ها به شمار می‌رود، چرا که پاسخگویی ارتباطی ثبات‌بخش با مسئولیت‌های سازمان‌ها نسبت به ذینفعان از جمله حامیان مالی و عموم مردم دارد (کمارالدین و مدعزیز^۵، ۲۰۱۹). نگاه اسلام به پاسخگویی مبتنی بر دو موضوع اصلی است. مفهوم توحید و مفهوم مالکیت الهی (معالی و ناپیر^۶، ۲۰۰۷). انسان چون ابزارهایی مثل عقل و اختیار دارد، مسئولیت‌پذیر است، قدرتی که موجودات دیگر از آن برخوردار نیستند. مسئولیت‌پذیری جامع و برآیند تمام ویژگی‌هایی است که انسان از آن برخوردار است. لذا اصل مسئولیت‌پذیری امری فطری است که ریشه در نهاد انسان دارد و این تعهد نسبت به مسئولیت، قطعاً مورد سوال قرار خواهد گرفت به طوری که انسان باید پاسخگویی امانتی باشد که به او سپرده شده است (ترک زاده و همکاران، ۱۳۹۹). (کمارالدین و مدعزیز ۲۰۱۹)، پاسخگویی یکپارچه اسلامی را متشکل از سه جنبه می‌داند: (۱) پاسخگویی به چه کسی، (۲) پاسخگویی در مورد چه چیزی و (۳) پاسخگویی در مورد چگونگی انجام کار. در جنبه پاسخگویی نسبت به چه کسی، با تکیه بر مفهوم خلافت دو پاسخ ارائه می‌شود: (۱) پاسخگویی در پیشگاه خداوند (حبل من الله)، (ب) و پاسخگویی به مردم (حبل من الناس) (ابراهیم و یایا^۷، ۲۰۰۵). بعد دوم مدل پاسخگویی یکپارچه اسلامی، چیزی است که باید در مورد آن پاسخگویی انجام شود. پاسخگویی در مورد چه چیزی؟ این پژوهش بر بعد دوم تمرکز دارد.

پاسخگویی نسبت به چه چیزی؟

1. De Villiers
2. Hamad and jan
3. Gelmini
4. Mohd Riza
5. Kamaruddin and MdAuzair
6. Maali and Napier
7. Ibrahim and Yaya

بعد دوم در مدل پاسخگویی یکپارچه اسلامی، تعیین زمینه‌ها و موضوعاتی است که باید نسبت به آن‌ها پاسخگویی انجام شود. پژوهش‌های زیادی در جهت تعیین ابعاد، زمینه‌ها و جنبه‌های مختلف پاسخگویی انجام شده است. جدول ۱، به طور خلاصه ابعاد پاسخگویی ارائه شده در پژوهش‌های پیشین را نشان می‌دهد. بر اساس ابعاد مختلف ارائه شده در جدول (۱) ابعاد عنوان شده به عنوان ابعاد پاسخگویی یکپارچه اسلامی تعیین گردید. سه اصل نیز به عنوان اصول راهنمای حاکم بر پاسخگویی یکپارچه اسلامی تعیین گردید: اصل شفافیت (ابراهیم و ویزبند، ۲۰۰۷)؛ اصل منصفانه بودن (برینکرووف، ۲۰۰۴؛ جردن و ون توجیل، ۲۰۰۶)؛ و اصل ذینفعان (کوواچ^۲ و همکاران، ۲۰۰۳؛ کامارودین و رملی، ۲۰۱۵؛ رافر، ۲۰۰۴؛ فولادی و شفیعی، ۱۳۹۷).

جدول ۱ - ابعاد پاسخگویی (پاسخگویی نسبت به چه چیزی)

ردیف	ابعاد پاسخ گویی	منابع	ردیف	ابعاد پاسخ گویی	منابع
۱	پاسخگویی مالی خارجی پاسخگویی مالی داخلی	سراج و کربهراری ۲۰۱۴؛ رافر، ۲۰۰۴	۶	پاسخگویی جهت شفافیت پاسخگویی نسبت به قوانین	ابراهیم و ویزبند، ۲۰۰۷
۲	پاسخگویی به ذینفعان داخلی پاسخگویی به ذینفعان خارجی	کوواچ و همکاران، ۲۰۰۳؛ کامارودین و رملی، ۲۰۱۵؛ رافر، ۲۰۰۴	۷	پاسخگویی مبتنی بر فرایند پاسخگویی مبتنی بر عملکرد پاسخگویی مبتنی بر منابع	زارع و همکاران، ۱۴۰۱
۳	پاسخگویی نسبت به ورودی پاسخگویی نسبت به خروجی ها پاسخگویی نسبت به رویه ها	براون و مارک، ۲۰۰۱؛ کندلر و دومونت، ۲۰۱۰	۸	پاسخگویی مالی پاسخگویی عملکرد پاسخگویی حاکمیتی پاسخگویی چشم انداز	بهن، ۲۰۰۱؛ ابراهیم، ۲۰۱۰
۴	پاسخگویی مالی پاسخگویی عملکرد پاسخگویی منصفانه	برینکرووف ۲۰۰۴؛ جردن و ون توجیل، ۲۰۰۶	۹	مادی (اقتصادی) معنوی (اخلاقی) فرهنگی اجتماعی سیاسی زیست محیطی	زارع، ۱۴۰۰
۵	پاسخگویی در قبال مسئولیت پاسخگویی در قبال مردم و اجتماع پاسخگویی در قبال بیت المال پاسخگویی در قبال عملکرد	فولادی و شفیعی، ۱۳۹۷			

عناصر محتوای گزارش یکپارچه

شورای بین المللی گزارشگری یکپارچه، ائتلافی جهانی متشکل از تهیه‌کنندگان استانداردها و قوانین، شرکت‌ها، متخصصان حرفه‌ای حسابداری، اکادمی‌ها و سازمان‌های مردم نهاد، چارچوب بین‌المللی گزارشگری یکپارچه را تهیه و در سال ۲۰۱۳ به طور رسمی منتشر کرد. یکی از اهداف اصلی این چارچوب تعیین عناصر محتوایی است که محتوای کلی یک گزارش یکپارچه را تحت پوشش قرار می‌دهند (IIRC، ۲۰۱۳). این چارچوب بر خلاف گزارشگری پایدار، به دلیل مبتنی بودن بر اصول، شاخص‌های اصلی عملکرد، روش‌های اندازه‌گیری یا افشای موضوعات فردی مشخصی را تجویز نمی‌کند. این چارچوب هشت عنصر محتوا را شامل می‌شود که به طور اساسی با یکدیگر پیوند دارند و مانع‌الجمع نیستند. عناصر محتوای چارچوب بین‌المللی گزارشگری یکپارچه عبارتند از (IIRC، ۲۰۱۳):

- ۱- نمای کلی سازمان و محیط بیرونی: سازمان چه می‌کند و فعالیت‌های خود را تحت چه شرایطی انجام می‌دهد؟
- ۲- رهبری (حکمرانی): ساختار حاکمیتی سازمان چگونه از توانایی آن برای ایجاد ارزش در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت پشتیبانی می‌کند؟

۳- مدل تجاری: مدل کسب و کار سازمان چیست؟

۴- ریسک‌ها و فرصت‌ها: ریسک‌ها و فرصت‌های خاصی که بر توانایی سازمان در ایجاد ارزش در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت تأثیر می‌گذارند، چیست و سازمان چگونه با آن‌ها برخورد می‌کند؟

۵- استراتژی و تخصیص منابع: سازمان به کجا می‌خواهد برود و چگونه می‌خواهد به آنجا برسد؟

۶- عملکرد: سازمان تا چه اندازه به اهداف استراتژیک خود برای دوره دست یافته است و نتایج آن از نظر تأثیر بر سرمایه‌ها چیست؟

۷- چشم‌انداز: سازمان احتمالاً با چه چالش‌ها و عدم قطعیت‌هایی در تعقیب استراتژی خود مواجه خواهد شد و پیامدهای بالقوه آن برای مدل کسب و کار و عملکرد آتی آن چیست؟

۸- مبنای تهیه و ارائه: سازمان چگونه تعیین می‌کند که چه مواردی باید در گزارش یکپارچه گنجانده شود و این موارد چگونه کمی می‌شوند؟

جدول (۲) نشان‌دهنده ابعاد مختلف پاسخگویی یکپارچه اسلامی و همچنین عناصر محتوای گزارش یکپارچه بین‌المللی است. برای تعیین عناصر محتوای گزارش یکپارچه اسلامی، ابعاد پاسخگویی یکپارچه اسلامی و عناصر محتوای گزارش یکپارچه بین‌المللی به صورت زیر ترکیب می‌شوند.

جدول ۲ - ابعاد پاسخگویی یکپارچه اسلامی و عناصر محتوای گزارش یکپارچه

ردیف	ابعاد پاسخگویی یکپارچه اسلامی	عناصر محتوای گزارش یکپارچه
۱	بعد مالی - داخلی و خارجی	نمای کلی سازمان و محیط بیرونی
۲	بعد مدل کسب و کار	رهبری (حکمرانی)
۳	بعد عملکرد	مدل تجاری
۴	بعد چشم‌انداز	ریسک‌ها و فرصت‌ها
۵	بعد حاکمیت شرکتی	استراتژی و تخصیص منابع
۶	بعد اجتماعی، زیست‌محیطی و قانونی	عملکرد
۷	بعد دینی، اخلاقی و فرهنگی	چشم‌انداز
۸		مبنای تهیه و ارائه

منبع: یافته‌های پژوهشگر

عناصر مشترک: مدل تجاری، عملکرد، چشم‌انداز، حاکمیت شرکتی
عناصر غیر مشترک: دو بعد مالی و دینی از ابعاد پاسخگویی یکپارچه اسلامی و سه عنصر ریسک‌ها و فرصت‌ها، استراتژی و تخصیص منابع و مبنای تهیه و ارائه از عناصر محتوای گزارشگری یکپارچه بین‌المللی
نمای کلی سازمان و محیط بیرونی به عنوان یکی از عناصر محتوای گزارشگری یکپارچه در چارچوب بین‌المللی، شامل زمینه‌های حقوق، اجتماعی و زیست‌محیطی می‌باشد (IIRC, ۲۰۱۳). بنابراین بعد اجتماعی، زیست‌محیطی و اخلاقی از ابعاد پاسخگویی یکپارچه اسلامی با بعد نمای کلی سازمان و محیط بیرونی گزارش یکپارچه ترکیب و بعد مرور سازمانی ایجاد گردید. بنابراین ۱۰ عنصر به عنوان عناصر محتوای گزارش یکپارچه اسلامی به صورت زیر ایجاد گردید:

۱- مالی ۲- مرور سازمانی ۳- ریسک‌ها و فرصت‌ها ۴- رهبری سازمان ۵- مدل کسب و کار ۶- استراتژی و تخصیص منابع ۷- عملکرد ۸- چشم‌انداز ۹- مبنای تهیه و ارائه ۱۰- دینی، اخلاقی و مذهبی

با الگو برداری از چارچوب بین‌المللی گزارش یکپارچه، چارچوب گزارشگری پایدار و به دلیل وجود استانداردها، دستور العمل‌ها و ساختارهای پذیرفته شده عمومی برای بخش مالی، تمرکز اصلی بر ابعاد غیرمالی گزارش یکپارچه اسلامی قرار گرفت. چارچوب

بین‌المللی گزارش یکپارچه اگرچه عناصر محتوا را مشخص می‌کند ولی مولفه‌های آن‌ها را تعیین نمی‌کند. بنابراین در ادامه سعی بر این است که مولفه‌های مربوط به هر کدام از عناصر محتوای گزارش یکپارچه اسلامی تعیین شوند.

مولفه‌های گزارش یکپارچه اسلامی

الشمیری^۱ (۲۰۱۳)، معتقد است که گزارش اسلامی نه تنها گزارش متعارف را در بر می‌گیرد بلکه باید دیدگاه معنوی را نیز افشا کند. اگرچه مطالعاتی نظیر مطالعات اوساما و فاطیما^۲ (۲۰۱۰) و الشمیری (۲۰۱۳)، گزارش اجتماعی شرکت‌های سازگار با شریعت را به موارد متعارف و اسلامی تفکیک می‌کنند، اما هیچ یک از این مطالعات به طور جامع موارد اسلامی و متعارف را لیست نمی‌کنند. این پژوهش ضمن تفکیک عناصر اسلامی از متعارف، سعی دارد مولفه‌های اسلامی را به صورت جامع در یک بخش جداگانه لیست کند.

محتوای گزارش یکپارچه اسلامی - مولفه‌های اسلامی

منابع دینی در اسلام به طرق خاصی بر تجارت تأثیر می‌گذارد. قرآن به طور خاص از پیروان خود می‌خواهد که سوابق مناسبی از بدهکاری خود را نگه دارند (بقره، ۲۸۲). در صورتی که بدهکار در پرداخت بدهی خود ناتوان می‌باشد به آن مهلت داده شود و حتی در صورت ممکن بخشیده شود (بقره، ۲۸۰). همچنین ربا را ممنوع می‌کند (بقره، ۲۷۵). با توجه به اینکه سهام ممتاز و اوراق قرضه دارای نرخ بهره ثابتی هستند بنابراین در اسلام استفاده از چنین منابعی ممنوع است (AAOIFI، ۲۰۱۵). نظام‌های مالی اسلامی به دلیل اهداف و فلسفه وجودی خود و حرمت ربا در اسلام، استفاده از ابزارهای مالی متعارف را جایز نمی‌دانند و در تلاش برای ایجاد ابزارهای مالی اسلامی هستند. صکوک به عنوان یکی از ابزارهای مالی اسلامی و بدون بهره، در چند دهه گذشته توانسته جایگاه مناسبی را در بین دولت‌ها و شرکت‌های اسلامی پیدا کند (لشکری و بهزاد ارجمندی، ۱۳۹۱). راه‌های متعددی برای تأمین مالی حلال از نظر اسلام مانند اوراق قرض الحسنه، استصناع، مساقات، مضاربه، مشارکه، مرابحه و اجاره وجود دارد (ایرانمنش و نظری رباطی، ۱۴۰۰).

در اسلام تجارت و خرید و فروش امری حلال است (بقره، ۲۷۵). اما تجارت نامشروع ممنوع است (نساء، ۲۹). در اسلام همه قراردادهای مقدس هستند زیرا دستور قرآن بر وفای به عهد در قراردادهای می‌باشد. قراردادهای باید به صورت مکتوب و منصفانه و عاری از شرایط ربوی باشند. معاملات تجاری باید بر اساس موازین شرعی اسلام انجام شوند. معاملات و کسب و کارهای مرتبط با مواردی مانند قمار و مشروبات الکلی و همچنین معاملات دارای غرار و منابذه یا ملاسه در اسلام حرام و ممنوع است. همچنین کم فروشی و نقص در وزن و اندازه گیری حرام است (اعراف، ۸۵؛ شعرا، ۱۸۱).

وجوب زکات از ضروریات دین اسلام و مورد اتفاق همه مسلمانان است که در قرآن بر آن تأکید شده است (نساء، ۱۶۲). در رابطه با زکات طبقه‌بندی، ارزش‌گذاری و محاسبه باید مطابق با موازین شرعی اسلام باشد. دارایی‌ها باید به ارزش فعلی ارزیابی شوند و فقط مبلغ واقعی (نه برآوردی) بدهی‌ها باید از آن‌ها جهت تعیین میزان زکات کسر شود. به نوعی برای شرکت‌ها، زکات بر اساس خالص سرمایه در گردش محاسبه می‌شود (گمبلینگ و کریم، ۱۹۹۱). از نظر بدهی، فقط مبلغ واقعی بدهی‌های معوقه از پایه زکات قابل کسر است. هرگونه پیش‌بینی برای بدهی‌های معوق و مشکوک الوصول قابل کسر نیست. در صورت ورشکستگی، زکات بر عهده مالکان نیست زیرا پرداخت به طلبکاران در اولویت است. نرخ زکات بسته به مقوله ثروت متفاوت است. برای طلا و نقره و سود در تجارت دو نیم درصد، محصولات کشاورزی و زراعی بسته به نوع آبیاری پنج یا ده درصد است. برای معدن یا گنج کشف شده ۲۰ درصد است. زکات هم به سود تحقق یافته و هم به سود تحقق نیافته تعلق می‌گیرد. گرچه شرع تصریح می‌کند که مسئولیت زکات بر عهده افراد است

۱. Al-Shammari

۲. Ousama and Fatima

۳. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI)

4. Gambling and Karim

اما در یک کنفرانس در کویت در سال ۱۹۸۵، پس از بررسی فقهی این موضوع، به این نتیجه رسیدند که شرکت‌ها زکات پرداخت کنند.

جدول ۳ - مولفه‌های گزارش یکپارچه اسلامی - بخش اسلامی

مولفه‌های اسلامی		منبع
۱	ICE۱	روش تامین مالی و سرمایه - رعایت موازین شرعی حنیفه و هدیپ (۲۰۰۲): AAOIFI، ۲۰۱۵
۲	ICE۲	بکاگیری منابع مختلف اسلامی - انسانی، فکری، طبیعی و... حنیفه و هدیپ (۲۰۰۲): AAOIFI، ۲۰۱۵
۳	ICE۳	قرارداد های سازمان - رعایت موازین شرعی الشمري (۲۰۱۳): فرانزونی و آیت الهی ^۱ ۲۰۱۸؛ حنیفه و هدیپ (۲۰۰۲)
۴	ICE۴	معاملات تجاری سازمان - رعایت موازین شرعی الشمري (۲۰۱۳): البراک و حلابی، ۲۰۱۹؛ عثمان و فاطیما، ۲۰۱۰؛ رحمان، ۲۰۲۰
۵	ICE۵	فعالیت‌ها و رویدادهای حرام و مغایر با موازین شرعی حنیفه و هدیپ (۲۰۰۲): فرانزونی و آیت الهی، ۲۰۱۸، الشمري (۲۰۱۳)؛
۶	ICE۶	سازیت‌های سازمان نسبت به بدهی‌های منسوخ شده هارون ^۲ ۲۰۱۶؛ معالی و همکاران (۲۰۰۶): الشمري (۲۰۱۳): AAOIFI، ۲۰۱۵
۷	ICE۷	سیاست مربوط به رعایت حقوق کارکنان و رفاه آن‌ها معالی و همکاران (۲۰۰۶)، هارون ۲۰۱۶؛
۸	ICE۸	فعالیت‌های خیریه، صدقه، قرض الحسنه و... هارون ۲۰۱۶؛ معالی و همکاران (۲۰۰۶)، الشمري (۲۰۱۳): AAOIFI، ۲۰۱۵
۹	ICE۹	محصولات، خدمات و برخورد با مشتریان و ذینفعان هارون ۲۰۱۶؛ دیانی دیلمی و همکاران (۱۳۹۵)
۱۰	ICE۱۰	سیاست تقسیم سود و زیان حنیفه و هدیپ (۲۰۰۲)، AAOIFI، ۲۰۱۵
۱۱	ICE۱۱	فعالیت‌های اجتماعی، زیست محیطی و... عثمان و فاطیما، ۲۰۱۰؛ الحمیدی ^۳ و همکاران، ۲۰۲۰؛ الشمري (۲۰۱۳): AAOIFI، ۲۰۱۵
۱۲	ICE۱۲	صورت‌های مالی اسلامی: ترازنامه ارزش فعلی، صورت ارزش افزوده و... الشمري (۲۰۱۳): عثمان و فاطیما، ۲۰۱۰
۱۳	ICE۱۳	سیاست و خط مشی مرتبط با زکات الحمیدی و همکاران ۲۰۲۰، حنیفه و حدیپ (۲۰۰۲): عثمان و فاطیما، ۲۰۱۰؛ AAOIFI، ۲۰۱۵
۱۴	ICE۱۴	نقش شریعت در ارزش آفرینی سازمان حنیفه و هدیپ (۲۰۰۲)
۱۵	ICE۱۵	کمیته حسابرسی شرعی داخلی الحمیدی و همکاران، ۲۰۲۰
۱۶	ICE۱۶	هیات نظارت شرعی البراک و حلابی، ۲۰۱۹؛ الحمیدی و همکاران ۲۰۲۰، رحمان، ۲۰۲۰؛ AAOIFI، ۲۰۱۵
۱۷	ICE۱۷	تائیدیه شرعی مدیران الشمري (۲۰۱۳): البراک و حلابی، ۲۰۱۹؛ عثمان و فاطیما، ۲۰۱۰
۱۸	ICE۱۸	تائیدیه‌های هیات نظارت شرعی الشمري (۲۰۱۳): البراک و حلابی، ۲۰۱۹؛ عثمان و فاطیما، ۲۰۱۰؛ AAOIFI، ۲۰۱۵

منبع- یافته‌های پژوهشگر

شرکتی که به عنوان یک شخصیت حقوقی مجزا تلقی می‌شود خالص دارایی‌های جاری آن باید مبنای تعیین زکات باشد (اثیر و اله^۴،

۱. Franzoni and Ait Allali

۲. Harun

3- Al-Homaidi

۴. Ather and Ullah

۲۰۰۹). دوره پرداخت زکات برای برای همه اقلام یک سال قمری (۳۵۴ روز) است، به استثنای محصولات کشاورزی و معادن که باید فوراً پرداخت شود. در صورتی که از سال شمسی استفاده شود، به دلیل اینکه سال شمسی ۱۱ تا ۱۲ روز از سال قمری بیشتر است، باید این نرخ‌ها تعدیل شوند. زکات همچنین بر حساب‌های دریافتی واجب است. در صورت مشکوک‌الوصول بودن زکات فقط به مقدار دریافتی آن تعلق می‌گیرد (AAOIFI، ۲۰۱۵). نحوه مصرف زکات و ذیقان آن در قرآن مشخص شده است (توبه ۹:۶۰).

مفهوم اسلامی تقسیم سود و زیان به مشارکتی دلالت دارد که در آن تأمین‌کننده سرمایه و کارآفرین هر دو ریسک و پاداش سرمایه‌گذاری خود را در قالبی که در ابتدای مشارکت با آن توافق شده است، به اشتراک می‌گذارند. از منظر حسابداری اسلامی، مشارکت به عنوان یک نهاد مجزا از هر یک از شرکا تلقی می‌شود. با این حال، به مانند شرکت‌های انفرادی، شرکا مسئول تسویه بدهی‌های معوق در صورت کمبود دارایی‌های تجاری هستند. در مشارکه، سود بر اساس نسبت تقسیم سود مورد توافق تقسیم می‌شود، اما زیان بر اساس سرمایه شرکا تقسیم می‌شود (اثیر و اله، ۲۰۰۹). چنانچه مالک با مالی که زکات بدان تعلق گرفته، قبل از پرداخت زکات، تجارت کند و سود ببرد، مستحقان زکات به نسبت، در سود به دست آمده نیز سهیم‌اند، لیکن اگر مالک زیان ببیند، از جیب خود او رفته است (طباطبائی یزدی، ۱۴۱۷). علاوه بر منابع، رویه‌ها و معاملات، دین اسلام بر محصولات و پیامدهای آن‌ها نیز توجه دارد. همچنین به مسائل اجتماعی مانند رفاه کارکنان و مشتریان، مسائل مربوط به محیط‌زیست نیز اهمیت می‌دهد. قرآن بهره‌برداری از محیط‌زیست را محکوم می‌کند. فساد در زمین و از بین بردن محصولات و نسل‌ها را خداوند دوست ندارد (بقره، ۲۰۵-۲۰۶). حسابرسی شرعی کمک می‌کند که ابزار و فرایند پاسخگویی اعتبار بیشتری پیدا کند. حسابرسی شرعی یک خدمت مهم در حسابداری اسلامی و یک رکن کلیدی چارچوب حاکمیت شریعت است. حسابرس شرعی میزان انطباق سازمان‌ها و محصولات و خدمات آن‌ها با الزامات شرع را بررسی می‌کند. (اثیر و اله، ۲۰۰۹). حمید (۲۰۰۸)، معتقد است حسابرسی شرعی فرآیند سیستماتیک کسب و ارزیابی عینی شواهد در مورد ادعاهای مربوط به اقدامات و رویدادهای اجتماعی-اقتصادی، مذهبی و زیست محیطی به منظور تعیین میزان مطابقت آن ادعاها با شریعت اسلامی و ابلاغ نتایج به ذینفعان می‌باشد.

به این ترتیب در یک گزارش یکپارچه اسلامی، اطلاعات کمی و کیفی مربوط به زکات، قراردادهای منابع، معاملات، نحوه تأمین مالی، نحوه تقسیم سود و زیان و همچنین مواردی که در موضوعات اجتماعی، کارکنان، بدهکاران، محصولات و محیط زیست قرار می‌گیرد باید افشا شود. همچنین انتظار می‌رود با استفاده از یک هیات نظارت شرعی و حسابرسی شرعی (داخلی و خارجی) اعتبار بخشی لازم صورت گیرد. با توجه به متون، مبانی نظری متعدد مولفه‌های بخش دینی و مذهبی گزارش یکپارچه اسلامی تعیین و در جدول (۳) ارائه شده است.

محتوای گزارش یکپارچه اسلامی - مولفه‌های بعد متعارف

در بخش قبل مولفه‌های مربوط به بعد اسلامی گزارش یکپارچه اسلامی ارائه گردید. در اینجا با کمک منابع نظری، پژوهش‌های پیشین و به ویژه چارچوب بین‌المللی گزارش یکپارچه، مولفه‌های بخش متعارف گزارش‌گری یکپارچه اسلامی تعیین گردید. جدول (۴) این مولفه‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۴ - عناصر محتوا و مولفه‌های گزارش یکپارچه اسلامی - بخش متعارف

عناصر	مولفه‌ها	منبع
۱	۱۱CE مأموریت و چشم انداز	الطراونه ^۲ ۲۰۲۰؛ جایاسیری ^۳ ۲۰۲۰؛ کوری؛ ^۴

۱. Ather and Ullah

2. Altarawneh

3. Jayasiri

4. Cooray

عناصر	مؤلفه ها	منبع
ریسک و فرصت (۲CE)	۲ CE۱۲ ارزش، فرهنگ و اخلاق	۲۰۲۰؛ چیکوتما ^۱ ۲۰۱۹؛ (IIRC، ۲۰۲۱)
	۳ CE۱۳ مالکیت و ساختار عملیاتی	
	۴ CE۱۴ فعالیت‌ها، بازارها، محصولات یا خدمات	
	۵ CE۱۵ اطلاعات کمی کلیدی	
	۶ CE۱۶ چشم انداز رقابتی، موقعیت در بازار، موقعیت در زنجیره ارزش	
	۷ CE۱۷ تأثیر عوامل بیرونی (در سطح سازمان، صنعت، منطقه و جهان) بر سازمان	
	۸ CE۱۸ زمینه‌های عملیات اجتماعی، زیست محیطی، دینی و ...	
	۹ CE۱۹ ارتباط با ذینفعان	جایاسیری ۲۰۲۰؛ چیکوتما ۲۰۱۹
	۱۰ CE۲۱ شناسایی ریسک‌های کلیدی (عمده)	کوری؛ ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛ چیکوتما ۲۰۱۹؛ الطراونه ۲۰۲۰
حاکمیت و رهبری سازمان (۳CE)	۱۱ CE۲۲ شناسایی فرصت‌های کلیدی (عمده)	کوری؛ ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛ چیکوتما ۲۰۱۹؛ الطراونه ۲۰۲۰
	۱۲ CE۲۳ ارزیابی احتمال وقوع خطر و یا فرصت و دامنه تأثیر آن‌ها	
	۱۳ CE۲۴ اقدامات اتخاذ شده جهت مدیریت ریسک و استفاده از فرصت	
	۱۴ CE۲۵ تأثیر دین و شریعت اسلام بر نحوه ارزیابی سازمان از احتمال وقوع ریسک و یا ایجاد فرصت	
	۱۵ CE۳۱ ساختار رهبری، تنوع و مجموعه مهارت‌های مدیران	الطراونه ۲۰۲۰؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛ کوری؛ ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ چیکوتما ۲۰۱۹
	۱۶ CE۳۲ رهبری و تصمیمات استراتژیک	جایاسیری ۲۰۲۰؛ چیکوتما ۲۰۱۹؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛
	۱۷ CE۳۳ کمیته‌های مختلف	الطراونه ۲۰۲۰؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛ کوری؛ ۲۰۲۰؛ چیکوتما ۲۰۱۹
	۱۸ CE۳۴ ترویج نوآوری و توانمندسازی	کوری؛ ۲۰۲۰؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ چیکوتما ۲۰۱۹
	۱۹ CE۳۵ الزامات قانونی مؤثر بر ساختار حاکمیتی	الطراونه ۲۰۲۰؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛ کوری؛ ۲۰۲۰
مدل کسب و کار (۴CE)	۲۰ CE۳۶ نظارت بر فرآیند گزارش یکپارچه و تائید یکپارچگی آن	کوری؛ ۲۰۲۰؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)
	۲۱ CE۳۷ نقش بالاترین نهاد حاکمیتی در کاهش ریسک، رسیدن به هدف و استراتژی و ...	
	۲۲ CE۳۸ ارتباط پاداش با ارزش آفرینی و سرمایه‌ها	
	۲۳ CE۳۹ بازتاب فرهنگ و ارزش‌های اخلاقی در استفاده و تأثیر بر سرمایه‌ها، ارتباط با ذینفعان کلیدی	
	۲۴ CE۴۱ مدل کسب و کار (نمودار با توضیحات کامل)	جایاسیری ۲۰۲۰؛ چیکوتما ۲۰۱۹؛ (IIRC، ۲۰۲۱)
	۲۵ CE۴۲ ورودی - منابع و سرمایه‌ها	الطراونه ۲۰۲۰؛ کوری؛ ۲۰۲۰
	۲۶ CE۴۳ فعالیت - میزان انطباق مدل با تغییرات و نوآوری و ...	الطراونه ۲۰۲۰؛ کوری؛ ۲۰۲۰؛ چیکوتما ۲۰۱۹؛ (IIRC، ۲۰۲۱)
	۲۷ CE۴۴ محصولات و خدمات	
	۲۸ CE۴۵ پیامدها و عواقب	
	۲۹ CE۴۶ ارتباط با سایر عناصر محتوا شامل ذینفعان	
عملکرد	۳۰ CE۴۷ ارتباط بین مدل کسب و کار با سایر عناصر	الطراونه ۲۰۲۰؛
	۳۱ CE۴۸ ارزش آفرینی سازمان برای دیگران و برعکس	جایاسیری ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ چیکوتما ۲۰۱۹؛
	۳۲ CE۵۱ شاخص‌های کمی عملکرد (KPI)	الطراونه ۲۰۲۰؛ کوری؛ ۲۰۲۰
	۳۳ CE۵۲ تأثیر سازمان بر سرمایه‌ها	کوری، ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ الطراونه،

عناصر	مؤلفه‌ها	منبع
۳۴	برآورده کردن نیاز ذینفعان	۲۰۲۰؛ چیکوتما ۲۰۱۹
	۳۵	
	۳۶	
	۳۷	
۳۸	استفاده از معیارهایی مانند معیار صنعت	الطراونه ۲۰۲۰؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛
۳۹	عملکرد زمینه‌های عملیاتی (زیست محیطی، اجتماعی، دینی)	کوری؛ ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)
۴۰	انتظارات مدیریت از محیط بیرونی و تغییرات آن	الطراونه ۲۰۲۰؛ کوری؛ ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ جایاسیری ۲۰۲۰؛ چیکوتما، ۲۰۱۹
۴۱	امادگی برای پاسخ گویی به چالش‌ها	کوری؛ ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ چیکوتما، ۲۰۱۹
	۴۲	
	۴۳	
	۴۴	
۴۵	رابطه سرمایه‌ها با چشم انداز	جایاسیری ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ چیکوتما، ۲۰۱۹
	۴۶	
	۴۷	
	۴۸	
۴۹	برنامه تخصیص منابع	جایاسیری ۲۰۲۰؛ (IIRC، ۲۰۲۱)؛ چیکوتما، ۲۰۱۹
	۵۰	
	۵۱	
	۵۲	
۵۳	فرایند تعیین اهمیت	(۲۰۲۱، IIRC)
	۵۴	
	۵۵	
	۵۶	
۵۷	افشای کامل موضوعات با اهمیت	(۲۰۲۱، IIRC)
	۵۸	
	۵۹	
	۶۰	

منبع - یافته‌های پژوهشگر

تحقیقات داخلی و خارجی

گیوکی و همکاران (۱۴۰۲)، در پژوهشی به تدوین و تبیین الگوی عوامل موثر بر گزارشگری یکپارچه پرداختند. با استفاده از روش داده بنیاد و مصاحبه با ۱۹ نفر از خبرگان مقوله و محرک‌های گزارشگری یکپارچه شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها تدوین و مدل نهایی ارائه شد. در بخش کمی با استفاده پرسشنامه و روش معادلات ساختار، داده‌های بدست آمده از نمونه ۳۶۸ نفری تجزیه و تحلیل گردید. نتایج مرحله کمی نشان داد که مقوله علی (الزامات قانونی و شرایط و روابط سیاسی و اقتصادی) بر مقوله محوری (گزارشگری یکپارچه) تأثیرگذار است، مقوله محوری (گزارشگری یکپارچه) بر راهبردها تأثیرگذار است، شرایط مداخله‌گر (دستورالعمل‌ها و ویژگی‌های راهبری شرکت) بر راهبردها تأثیرگذار است، شرایط بستر (نظام پاسخگویی و ارزشیابی و امکانات شرکت) بر راهبردها تأثیرگذار است و راهبرها (ایجاد نهاد متولی و تعیین استاندارد و آموزش) بر پیامدها تأثیرگذار است. شجاع و همکاران (۱۴۰۱)، به بررسی نقش و اهمیت افزایش افشاء گزارش‌های حسابرسی در تصمیمات سرمایه‌گذاران حرفه‌ای و

غیر حرفه‌ای با رویکرد دلفی فازی پرداختند. آن‌ها با بررسی نظرات ۳۰ نفر از خبرگان و کارشناسان حوزه مالی و حسابرسی طی دو دور با استفاده از تکنیک دلفی فازی به این نتیجه رسیدند که سطح افشا و بعد اطمینان بخشی حسابرس دارای تأثیر بالقوه‌ای بر تصمیمات سرمایه‌گذاران بوده و باعث ایجاد تمایز میان تصمیمات اتخاذ شده توسط سرمایه‌گذاران حرفه‌ای و غیر حرفه‌ای می‌شود.

احتشام مهر و همکاران (۱۴۰۰)، در پژوهشی رابطه کسب و کار هوشمند و گزارشگری یکپارچه و تأثیر آن بر عملکرد شرکت را مورد بررسی قرار دادند. تعداد ۵۶ شرکت از شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در مقطع زمانی ۱۳۹۸ انتخاب شد. برای اندازه‌گیری گزارشگری یکپارچه از روش تحلیل محتوا استفاده گردیده است. برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از روش رگرسیون چندمتغیره (حداقل مربعات تعمیم یافته) استفاده شد. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که به طور میانگین شرکت‌ها حدود ۳۷ درصد گزارشگری یکپارچه ارائه کرده‌اند. همچنین بین کسب و کار هوشمند و گزارشگری یکپارچه رابطه معناداری وجود دارد و این رابطه بر عملکرد شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران تأثیرگذار می‌باشد.

بوالای^۱ و همکاران (۲۰۲۱)، در پژوهش خود با تفکیک بانک‌های منطقه شورای همکاری خلیج فارس، به بانک‌های اسلامی و بانک‌های متعارف، ابتدا به صورت مقایسه‌ای سطح افشای گزارشگری یکپارچه، در بانک‌های اسلامی و متعارف را تعیین کردند و سپس به بررسی تأثیر گزارش یکپارچه بر عملکرد عملیاتی، مالی و بازار در هر دو نوع بانک پرداختند. این مطالعه گزارش یکپارچه ۵۹ بانک از کشور های شورای همکاری خلیج فارس را برای سال‌های ۲۰۱۲ الی ۲۰۱۶ مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که بانک‌های اسلامی گزارش‌های یکپارچه بیشتری نسبت به بانک‌های معمولی تولید می‌کنند. یافته‌های به دست آمده از نتایج تجربی نشان می‌دهد که از یک سو، گزارش یکپارچه در بانک‌های معمولی به طور مثبت بر عملکرد بازار تأثیر می‌گذارد، در حالی که بر عملکرد عملیاتی و مالی تأثیر منفی می‌گذارد. از سوی دیگر، نتایج برای بانک‌های اسلامی نشان می‌دهد که گزارش‌گری یکپارچه بر عملکرد بازار تأثیر منفی می‌گذارد، بدون اینکه تأثیر قابل توجهی بر عملکرد مالی و عملیاتی داشته باشد.

راملی^۲ و همکاران (۲۰۱۸)، پذیرش چارچوب بین‌المللی گزارش یکپارچه در موسسات مالی اسلامی و میزان هماهنگی اصول گزارش یکپارچه با سازمان‌های غیرانتفاعی اسلامی که منشأ آنها وقف، زکات و صدقه (خیریه) می‌باشد، را مورد بررسی قرار دادند. آن‌ها یک چارچوب اصلاح شده برای گزارش یکپارچه پیشنهاد کردند که با مفهوم مقاصد الشریعه همراه باشد. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که یک چارچوب اصلاح شده می‌تواند مسئولیت‌پذیری را افزایش داده و از مأموریت‌ها و چشم‌اندازهای سازمان‌های غیرانتفاعی و اسلامی محافظت کند.

گلمینی^۳ (۲۰۱۷)، استدلال می‌کند که اسلام حوزه مطالعاتی بسیار مهمی را برای زمینه فرهنگی نشان می‌دهد که گزارش یکپارچه ممکن است در آن رشد کند. وی در پژوهش خود از رویکرد مطالعه موردی برای بررسی کیفی گزارش‌های یکپارچه سه بانک اسلامی خاص، در عربستان سعودی، بنگلادش و آفریقای جنوبی در سال ۲۰۱۵ استفاده کرد. هدف وی شناسایی دلایل تهیه و ارائه گزارش یکپارچه توسط این بانک‌ها و این‌که تا چه اندازه اطلاعات ارائه شده در گزارش یکپارچه آن‌ها به متون و شریعت اسلامی ارجاع داده می‌شود.

روش تحقیق

این پژوهش از نظر فلسفه و هستی‌شناسی یک پژوهش تفسیرگرایانه، کاربردی و توصیفی است. رویکرد این پژوهش رویکردی قیاسی- استقرایی است. روش و استراتژی آن پیمایشی و میدانی است که به صورت تک مقطعی انجام می‌گیرد. از نظر نوع و روش گردآوری داده‌ها یک پژوهش آمیخته کیفی - کمی است که از ابزار پرسشنامه الکترونیکی برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده می‌کند. با توجه به نبود

چارچوب نظری اسلامی برای گزارش یکپارچه، ضرورت استفاده از تفکر جمعی در کنار الگو برداری از مبانی نظری مشابه و موجود در خارج از ایران، جهت تعیین مولفه‌های مختلف این الگو بدیهی است. یکی از روش‌های مناسب و کاربردی جهت بکارگیری تفکر جمعی، روش دلفی می‌باشد. به دلیل کسب نتایج بهتر و قوی‌تر روش دلفی با تکنیک فازی ترکیب و روش دلفی فازی مورد استفاده قرار گرفت.

دلفی فازی

تکنیک دلفی روشی برای ساختاردهی یک فرایند ارتباط گروهی تعریف می‌کند، بطوری‌که این فرایند به گروهی از افراد، بعنوان یک کل، امکان حل یک مسئله پیچیده را می‌دهد (لینستون و توراف^۱، ۱۹۷۵). هدف اصلی روش دلفی دستیابی به قابل اطمینان‌ترین اجماع گروهی از نظرات خبرگان بواسطه یک سری از پرسشنامه‌های متمرکز همراه با بازخورد کنترل شده می‌باشد (دالکی و هلمر^۲، ۱۹۶۳). دلفی به دلیل استفاده از اصل ناشناس بودن غلبه بر موانع گروه فکری را تضمین می‌کند (سامرویل^۳، ۲۰۰۸). برای بهبود روش دلفی، مفهوم یکپارچه‌سازی آن با منطق فازی در سال ۱۹۸۵ ارائه گردید. فرایند سنتی جهت کمی‌سازی دیدگاه خبرگان، امکان انعکاس سبک تفکر انسانی را بطور کامل ندارد. به عبارت بهتر، استفاده از مجموعه‌های فازی، سازگاری بیشتری با توضیحات زبانی و بعضاً مبهم انسانی دارد (حبیبی و آفریدی، ۱۴۰۱).

هیچ توافقی برای اینکه تعداد خبرگان تکنیک دلفی چند نفر باشند وجود ندارد. در بیشتر مطالعات بین ۵ تا ۲۰ عضو توصیه شده است (اوکولیا و پاولوسکی^۴، ۲۰۰۴؛ حبیبی و همکاران، ۲۰۱۴). گزینش اعضا از مهم‌ترین مراحل تکنیک دلفی است، زیرا اعتبار نتایج به شایستگی و دانش، کیفیت و صحت پاسخ‌ها، و همکاری و درگیری مداوم اعضای پانل بستگی دارد (پاول^۵، ۲۰۰۳؛ والکر و سلف^۶، ۱۹۹۶؛ لندتا^۷، ۲۰۰۶). برلینر^۸ (۲۰۰۴) معتقد است، اگر فردی بیش از پنج سال در یک زمینه تجربه داشته باشد، در آن رشته مهارت دارد. گامباتیز^۹ و همکاران (۲۰۰۸) نیز معتقدند که، خبرگان یک رشته باید دارای مدارک تحصیلی بالایی باشند. در پژوهش‌هایی که از روش دلفی فازی استفاده کرده‌اند از نمونه‌گیری مبتنی بر هدف (قضاوتی) (عباسی و همکاران، ۱۳۹۴؛ جوان و همکاران، ۱۴۰۲) و یا نمونه‌گیری گلوله برفی (سپاسی و کجانی، ۱۳۹۴؛ شیخی و همکاران، ۱۴۰۱) و یا ترکیبی از هر دو روش (ختن لو و تقوی فرد، ۱۴۰۱) استفاده شده است. در این پژوهش با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی ۳۲ نفر خبره، عمدتاً دارای تحصیلات دکتری حسابداری و یا عضو جامعه حسابداران رسمی با سابقه کار بیشتر از ۵ سال انتخاب گردید. از نظر تعداد دور، محققین معمولاً برای دستیابی به اهداف تحقیق خود، دو تا سه دور را طی می‌کنند (هسو و سندفورد^{۱۰}، ۲۰۰۸، مانکا^{۱۱} و همکاران، ۲۰۰۷). در بعضی از تحقیقات تجربی یک دور (قنبر زاده و مرادیان، ۱۴۰۱؛ مصطفایی، ۱۴۰۱؛ سلیمی و همکاران، ۱۴۰۲) بعضی از تحقیقات دو دور (زند و نجفی مقدم، ۱۴۰۰؛ شیخی و همکاران، ۱۴۰۱؛ بام زر و همکاران، ۱۴۰۱) و در برخی نیز سه دور (سپاسی و اسمعیلی کجانی، ۱۳۹۴) طی شده است. در این پژوهش طی دو دور متوالی اجماع حاصل گردید.

آستانه تحمل در تکنیک دلفی فازی برای غربال مولفه‌ها و تأیید یا رد یک مولفه، بر اساس دیدگاه پژوهش‌گر از پژوهشی به پژوهش دیگر می‌تواند متفاوت می‌باشد (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۳). در اکثر پژوهش‌ها (سپاسی و اسماعیلی کجانی، ۱۳۹۴؛ زند و نجفی مقدم، ۱۴۰۰؛ شیخی و همکاران، ۱۴۰۱؛ سلیمی و همکاران، ۱۴۰۲؛ مصطفایی و همکاران، ۱۴۰۱) مقدار آستانه ۰/۷ در نظر گرفته شده است حبیبی و آفریدی (۱۴۰۱) نیز پیشنهاد می‌کنند که مقدار آستانه ۰/۷ در نظر گرفته شود. در این پژوهش مقدار آستانه تحمل

1. Linstone and Turoff
2. Dalkey and Helmer
3. Somerville
4. Okoli and Pawlowski
5. Powell
6. Walker and Selfe
7. Landeta
8. Berliner
9. Gambatese
10. Hsu and sandford
11. Manca

۰/۷ در نظر گرفته شده است.

پس از گردآوری دیدگاه خبرگان، برای تجمیع دیدگاه آن‌ها از روش میانگین فازی استفاده می‌شود. راهکارهای دیگری نیز برای تجمیع اعداد فازی در روش دلفی فازی پیشنهاد شده است که کارایی کمتری نسبت به روش میانگین فازی دارند (حبیبی و آفریدی، ۱۴۰۱). در پژوهش‌های زیادی (جوان و همکاران ۱۴۰۲؛ بام- زر و همکاران ۱۴۰؛ آلیامانی و لانگ ۲۰۲۰) از روش میانگین فازی استفاده شده است. پس از فازی‌سازی برای تحلیل نتایج باید فازی‌زدایی انجام شود. متداول‌ترین روش فازی‌زدایی، روش مرکز ثقل است که در پژوهش‌های زیای (مصطفایی و همکاران، ۱۴۰۱؛ سپاسی و اسماعیلی کجانی، ۱۳۹۴) استفاده شده است. در این پژوهش نیز از روش میانگین فازی برای تجمیع نظر خبرگان و از روش مرکز ثقل برای فازی‌زدایی استفاده شده است.

قاعده مشخص و قطعی برای تعیین زمان و میزان دستیابی به اتفاق نظر وجود ندارد (فینک و همکاران، ۱۹۸۴). اشمیت برای تصمیم‌گیری درباره توقف یا ادامه دورهای دلفی یک معیار آماری ارائه کرده است. این معیار اتفاق نظر قوی میان اعضای پانل است که براساس مقدار W تعیین می‌شود. در صورت ثابت ماندن این ضریب یا رشد ناچیز آن در دو دور متوالی نشان می‌دهد وجود اجماع و در نتیجه توقف فرایند نظرخواهی است. حبیبی و آفریدی (۱۴۰۱)، پیشنهاد می‌کنند که دورهای دلفی تا جایی ادامه پیدا کند که دیگر شاخصی حذف یا اضافه نشود، و تفاوت مقدار W در دو دور متوالی از $۰/۲$ کوچک‌تر باشد. در این پژوهش جهت بالا بردن سطح اطمینان زمانی که تفاوت مقدار W از $۰/۱۰$ کمتر شود فرایند متوقف می‌شود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش ابتدا با مطالعه ادبیات و مبانی نظری به ویژه کتاب‌ها و مقالات معتبر داخلی و بین‌المللی و الگو برداری از چارچوب بین‌المللی گزارشگری یکپارچه ساختار، بخش‌ها و مولفه‌های اولیه چارچوب همراه با پرسشنامه‌ی اولیه مورد نیاز برای بررسی نظرات خبرگان توسط محقق تهیه گردید. توسعه آیت‌های پرسشنامه را می‌توان بر اساس مرور ادبیات، مطالعات آزمایشی و تجربیات انجام داد (اسکولموسکی^۱ و همکاران ۲۰۰۷؛ اوکولی و پاولوفسکی ۲۰۰۴) پرسشنامه اولیه، دارای سوالات باز می‌باشد به گونه‌ای که بتواند باعث زایش ایده‌ها گردد و به آشکار شدن تمامی موضوعات و مولفه‌های مرتبط با عنوان پژوهش کمک کند. بولز^۲ (۱۹۹۹)، معتقد است در تهیه اولین پرسشنامه باید سوالات به صورت باز باشند تا به عنوان یک استراتژی زایش ایده‌ها عمل کند. پس از تهیه پرسشنامه اولیه توسط محقق، برای اصلاح و تعدیل آن از یک گروه خبره ۸ نفره در زمینه گزارشگری یکپارچه کمک گرفته شد. انتخاب این گروه با حساسیت زیادی انجام گرفته است چرا که ادامه فرایند و مراحل بعدی، کاملاً وابسته به نظرات آن‌ها می‌باشد. تمامی آن‌ها دارای مدرک دکتری حسابداری و هیات علمی دانشگاه بودند، ضمن اینکه ۴ نفر از آن‌ها همزمان عضو جامعه حسابداران رسمی می‌باشند. همچنین تمامی آن‌ها دارای تجربه نظری و عملی بالای ۱۰ سال و دارای تخصص لازم در زمینه گزارشگری یکپارچه می‌باشند. از دو نفر طلبه نیز جهت راهنمایی در زمینه مسائل شرعی کمک گرفته شد. یک نفر با درجه آیت‌الهی و یک نفر هم هیات علمی دانشگاه. هدف از این کار علاوه بر تأیید روایی صوری، کمک گرفتن از نظر خبرگان جهت اصلاح مولفه‌ها و معیارهای موجود در پرسشنامه اولیه بود. ضمن هماهنگی اولیه با آن‌ها و توضیح هدف پژوهش، پرسشنامه اولیه برای هر کدام از آن‌ها ارسال گردید و از آن‌ها درخواست گردید هر نوع ایده و نظر خود را آزادانه مطرح نمایند. پس از بررسی پرسشنامه و تبادل نظر، از طریق یک مصاحبه (حضور با تلفنی)، اصلاحات و تعدیلات پیشنهادی خود را در زمینه ساختار، مفاهیم، سوالات، جملات و کلمات پرسشنامه ارائه کردند. با توجه به پیشنهادات آن‌ها، ضمن اصلاح ساختار کلی، تعدادی از مولفه‌های اولیه حذف، تعدادی از آن‌ها اصلاح و تعدادی مولفه جدید نیز اضافه گردید. به عنوان مثال پیشنهاد داده شد بخش اسلامی به عنوان یک بخش جداگانه از گزارش یکپارچه قرار گیرد، بخش مالی کنار گذاشته شود، مولفه‌های جدید مانند تقسیم سود و زیان، حسابرسی شرعی داخلی، نوآوری و توانمند سازی و استفاده از معیار صنعت اضافه گردد. در نهایت

نظرات، پیشنهادات، پاسخ‌ها سازماندهی گردید و بر اساس آن‌ها پرسشنامه اولیه اصلاح و یک پرسشنامه ساختاریافته با سوالات بسته در قالب طیف لیکرت ۵ گزینه‌ای تهیه گردید. در پایان نیز یک سوال باز برای دریافت نظر سایر خبرگان در مراحل بعد در نظر گرفته شد. در تکنیک دلفی از دور دوم به بعد، اغلب پرسشنامه دارای ساختار استفاده می‌شود (بابی^۱، ۲۰۰۲؛ احمدی و همکاران، ۱۳۸۷) با توجه به این که بخش اعظمی از نتیجه پژوهش وابسته به داشتن پرسشنامه‌ای مناسب است، روایی و پایایی این پرسشنامه به وسیله ۱۲ نفر بررسی شد. در اکثر مطالعات دلفی فازی (قنبر زاده و مرادیان، ۱۴۰۱؛ ختن لو و همکاران، ۱۴۰۱؛ شیخی و همکاران ۱۴۰۱) روایی صوری و روایی محتوای در کنار هم مورد استفاده قرار گرفته‌اند و برای سنجش پایایی نیز از آلفای کرونباخ استفاده شده است. در این پژوهش برای سنجش روایی، از روایی صوری و روایی محتوای لاو و برای سنجش پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شده است. نسبت روایی محتوا برای تمامی سوالات بالای ۵۶ درصد و مقدار آلفای کرونباخ ۰/۸۶۲ می‌باشد، که بیانگر وجود روایی و پایایی لازم برای پرسشنامه می‌باشد.

انواع مختلفی از اعداد فازی مانند اعداد فازی مثلثی، دوزنقه‌ای و نمایی وجود دارند. در این پژوهش به مانند اغلب پژوهش‌ها (قنبر زاده و مرادیان، ۱۴۰۱؛ ختن لو و همکاران ۱۴۰۱؛ جوان و همکاران ۱۴۰۲؛ آلیامانی و لانگ^۲، ۲۰۲۰)، از اعداد فازی مثلثی با طیف ارائه شده در جدول ۵ استفاده شده است.

جدول ۵ - عبارات زبانی و اعداد دلفی فازی

عبارت زبانی	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد
اعداد فازی مثلثی	(۰، ۰، ۰/۲۵)	(۰، ۰/۲۵، ۰/۵)	(۰/۲۵، ۰/۵، ۰/۷۵)	(۰/۵، ۰/۷۵، ۱)	(۰/۷۵، ۱، ۱)

منبع: حبیبی و همکاران، ۱۳۹۳؛ مارتینز و کانل^۳، ۲۰۱۱

نتایج روش دلفی فازی

داده‌های حاصل از قضاوت خبرگان در دور اول با استفاده از تکنیک دلفی فازی تجزیه و تحلیل گردید. مولفه‌هایی که عدد قطعی (دی‌فازی) آن‌ها از مقدار ۰/۷ کمتر باشد حذف و مابقی دوباره به قضاوت خبرگان گذاشته می‌شوند. نتایج مربوط به دور اول در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶ - نتایج دور اول و دوم دلفی فازی

مولفه	عدد قطعی بار اول	عدد قطعی بار دوم	تفاوت بار اول و دوم	نتیجه	مولفه	عدد قطعی بار اول	عدد قطعی بار دوم	تفاوت بار اول و دوم	نتیجه
CE11	۰/۸۰۶	۰/۸۱۳	۰/۰۰۷	تائید	CE58	۰/۸۱	۰/۸۱	-	تائید
CE12	۰/۸۲۳	۰/۸۳۱	۰/۰۰۸	تائید	CE61	۰/۸۲۹	۰/۸۲۹	-	تائید
CE13	۰/۸۶۵	۰/۸۷۹	۰/۰۱۴	تائید	CE62	۰/۸۱	۰/۸۱	-	تائید
CE14	۰/۸۲۶	۰/۸۲۶	-	تائید	CE63	۰/۶	تائید نگردید	۰	عدم تائید
CE15	۰/۸۵۴	۰/۸۵۴	-	تائید	CE64	۰/۸۵۴	۰/۸۵۴	-	تائید
CE16	۰/۸۷۲	۰/۸۷۹	۰/۰۰۷	تائید	CE65	۰/۸۰۹	۰/۸۰۹	-	تائید
CE17	۰/۶۴۷	تائید نگردید	۰	عدم تائید	CE66	۰/۷۸۹	۰/۷۸۹	-	تائید
CE18	۰/۸۱۴	۰/۸۲۰	۰/۰۰۷	تائید	CE71	۰/۸۸۵	۰/۸۸۵	-	تائید
CE19	۰/۷۷۶	۰/۷۸۳	۰/۰۰۷	تائید	CE72	۰/۸۲۹	۰/۸۲۹	-	تائید
CE21	۰/۷۸۰	۰/۷۹۴	۰/۰۱۴	تائید	CE73	۰/۸۳۱	۰/۸۳۱	-	تائید

1. Babbie

۲ Martinez and canel

مولفه	عدد قطعی بار اول	عدد قطعی بار دوم	تفاوت بار اول و دوم	نتیجه	مولفه	عدد قطعی بار اول	عدد قطعی بار دوم	تفاوت بار اول و دوم	نتیجه
CE22	۰/۸۱۳	۰/۸۱۹	۰/۰۰۷	تائید	CE74	۰/۷۵۵	۰/۷۵۵	-	تائید
CE23	۰/۸۲۷	۰/۸۳۳	۰/۰۰۷	تائید	CE75	۰/۸۱۶	۰/۸۲۴	۰/۰۰۸	تائید
CE24	۰/۷۹۴	۰/۷۹۴	-	تائید	CE76	۰/۸۷۱	۰/۸۷۹	۰/۰۰۸	تائید
CE25	۰/۶۸۹	تائید نگردید	۰	عدم تائید	CE77	۰/۸۴۵	۰/۸۵۳	۰/۰۰۸	تائید
CE31	۰/۸۱۵	۰/۸۱۵	-	تائید	CE81	۰/۹	۰/۹	-	تائید
CE32	۰/۸۲۴	۰/۸۳۱	۰/۰۰۷	تائید	CE82	۰/۸۷۱	۰/۸۷۸	۰/۰۰۷	تائید
CE33	۰/۸۱۳	۰/۸۱۳	-	تائید	CE83	۰/۵۷۷	تائید نگردید	۰	عدم تائید
CE34	۰/۸۰۲	۰/۸۰۲	-	تائید	CE84	۰/۸۶۱	۰/۸۶۱	-	تائید
CE35	۰/۸۱۶	۰/۸۱۶	-	تائید	CE85	۰/۸۷۴	۰/۸۸	۰/۰۰۷	تائید
CE36	۰/۸۱۹	۰/۸۲۶	۰/۰۰۷	تائید	CE86	۰/۸۴۱	۰/۸۴۱	-	تائید
CE37	۰/۷۸۰	۰/۷۸۶	۰/۰۰۷	تائید	ICE1	۰/۸۷۴	۰/۸۸	۰/۰۰۷	تائید
CE38	۰/۸۰۳	۰/۸۱۰	۰/۰۰۷	تائید	ICE2	۰/۸۷۴	۰/۸۸	۰/۰۰۷	تائید
CE39	۰/۵۶۳	تائید نگردید	۰	عدم تائید	ICE3	۰/۸۳۲	۰/۸۳۲	-	تائید
CE41	۰/۸۲۸	۰/۸۴۲	۰/۰۱۴	تائید	ICE4	۰/۸۱	۰/۸۱۶	۰/۰۰۷	تائید
CE42	۰/۸۰۲	۰/۸۰۲	-	تائید	ICE5	۰/۸۸	۰/۸۸	-	تائید
CE43	۰/۸۴۲	۰/۸۴۲	-	تائید	ICE6	۰/۸۰۳	۰/۸۰۳	-	تائید
CE44	۰/۸۰۷	۰/۸۲۲	۰/۰۱۴	تائید	ICE7	۰/۸۲۹	۰/۸۲۹	-	تائید
CE45	۰/۷۹۰	۰/۷۹۰	-	تائید	ICE8	۰/۸۶۵	۰/۸۷۱	۰/۰۰۷	تائید
CE46	۰/۷۹۷	۰/۷۹۷	-	تائید	ICE9	۰/۸۳۹	۰/۸۴۵	۰/۰۰۷	تائید
CE47	۰/۸۰۲	۰/۸۰۲	-	تائید	ICE10	۰/۸۲۸	۰/۸۲۸	-	تائید
CE48	۰/۵۹۸	تائید نگردید	۰	عدم تائید	ICE11	۰/۸۳۷	۰/۸۳۷	-	تائید
CE51	۰/۸۴۵	۰/۸۴۵	-	تائید	ICE12	۰/۸۱۶	۰/۸۱۶	-	تائید
CE52	۰/۷۹۳	۰/۸۰۱	۰/۰۰۸	تائید	ICE13	۰/۸۰۷	۰/۸۱۵	۰/۰۰۸	تائید
CE53	۰/۸۴۰	۰/۸۴۶	۰/۰۰۷	تائید	ICE14	۰/۸۳۶	۰/۸۴۴	۰/۰۰۸	تائید
CE54	۰/۷۶۴	۰/۷۷۹	۰/۰۱۴	تائید	ICE15	۰/۷۹۷	۰/۷۹۷	-	تائید
CE55	۰/۸۴۸	۰/۸۴۸	-	تائید	ICE16	۰/۸۲۶	۰/۸۲۶	-	تائید
CE56	۰/۶۰۴	تائید نگردید	۰	عدم تائید	ICE17	۰/۸۰۲	۰/۸۰۵	۰/۰۰۳	تائید
CE57	۰/۸۱۱	۰/۸۱۸	۰/۰۰۷	تائید	ICE18	۰/۷۸۳	۰/۷۹۸	۰/۰۱۶	تائید

با توجه به نتایج بدست آمده از مجموع ۷۶ مولفه، تعداد ۷ مولفه حذف و ۶۹ مولفه تائید گردید. مولفه هیا تائید شده مجدداً به قضاوت خبرگان گذاشته شد. داده‌های بدست آمده از قضاوت خبرگان در دور دوم مجدداً تجزیه و تحلیل گردید. نتایج مربوط به دور دوم نیز در جدول ۶ ارائه شده است. با توجه به نتایج بدست آمده تمامی مولفه‌ها تائید شده‌اند. همچنین تفاوت مقدار w ، در دور دوم نسبت به دور اول برای تمامی مولفه‌ها کمتر از یک دهم می‌باشد، که نشان دهنده ثبات در نظرات خبرگان نسبت به مولفه‌های باقی مانده می‌باشد. بنابراین در پایان دور دوم اجماع حاصل و فرایند دلفی متوقف می‌شود. در پایان فرایند دلفی فازی ۶۹ مولفه تائید گردید. همان‌طور که جدول ۶ نشان می‌دهد، ۹ عنصر اصلی و ۶۹ مولفه به عنوان عناصر محتوای و مولفه‌های آن‌ها برای محتوای گزارش یکپارچه اسلامی توسط خبرگان تائید شده است. مرور سازمانی (۸ مولفه)، ریسک‌ها و فرصت‌ها (۴ مولفه)، رهبری سازمان (۸ مولفه)، مدل کسب و کار (۷ مولفه)، عملکرد (۷ مولفه)، چشم انداز (۵ مولفه)، استراتژی و تخصیص منابع (۷ مولفه)، مبنای تهیه و ارائه (۵ مولفه)،

افشای اسلامی (۱۸ مولفه).

نتایج نظر سنجی عمومی

نتایج بدست آمده از تکنیک دلفی‌فازی گرچه از روایی بالایی می‌تواند برخوردار باشد، اما از یک سو به دلیل حجم پایین نمونه و عدم استفاده از نظرات گروه‌های مختلف جامعه و از سوی دیگر عدم تأیید نتایج توسط آزمون‌های آماری، می‌تواند مانع از تعمیم نتایج به کل جامعه گردد.

جدول ۷- نتایج نظر سنجی عمومی

عناصر محتوا	مولفه	df	میانگین	آماره t	sign	عناصر محتوا	مولفه	df	میانگین	آماره t	sign
مرور سازمان (CE1)	CE11	۳۹۲	۴/۲۶	۳۱/۲۶۳	-	چشم انداز (CE6)	CE61	۳۹۲	۴/۳۴	۳۸/۹۸۱	-
	CE12	۳۹۲	۴/۲۳	۳۱/۵۴۷	-		C362	۳۹۲	۴/۳	۳۶/۴۰۱	-
	CE13	۳۹۲	۴/۳۲	۳۴/۷۴۳	-		C363	۳۹۲	۴/۱۲	۲۵/۹۷۲	-
	CE14	۳۹۲	۴/۳۱	۳۴/۸۲۶	-		CE63	۳۹۲	۴/۳۸	۳۹/۵۲۲	-
	CE15	۳۹۲	۴/۲۹	۳۳/۷۲۷	-		C364	۳۹۲	۴/۱۲	۲۸/۰۷۳	-
	CE16	۳۹۲	۴/۲۲	۳۰/۲۴۴	-		CE71	۳۹۲	۴/۲۵	۳۲/۶۲۱	-
ریسک و فرصت (CE2)	CE18	۳۹۲	۴/۰۸	۲۴/۱۵۵	-	استراتژی و تخصیص منابع (CE7)	CE72	۳۹۲	۴/۱۳	۲۷/۶۷۲	-
	CE19	۳۹۲	۴/۱۹	۲۸/۱۴۵	-		CE73	۳۹۲	۴/۱۲	۲۸/۹۲۶	-
	CE21	۳۹۲	۴/۱۹	۲۹/۹۰۷	-		CE74	۳۹۲	۴/۳۷	۳۷/۵۲۸	-
	CE22	۳۹۲	۴/۱۸	۲۸/۸۶۸	-		CE75	۳۹۲	۴/۱۵	۲۸/۳۱۷	-
	CE23	۳۹۲	۴/۳۱	۳۴/۲۸۲	-		CE76	۳۹۲	۴/۲۵	۳۴/۲۰۲	-
	CE24	۳۹۲	۴/۲۷	۳۲/۵۱۵	-		CE77	۳۹۲	۴/۲۷	۳۱/۸۴۷	-
رهبری سازمان (CE3)	CE31	۳۹۲	۴/۳	۳۵/۹۶۷	-	مبانی تهیه و ارائه (CE8)	CE81	۳۹۲	۴/۳۶	۳۶/۹۴۳	-
	CE32	۳۹۲	۴/۲	۳۲/۲۴۵	-		CE82	۳۹۲	۴/۲۹	۳۴/۰۶۶	-
	CE33	۳۹۲	۴/۱۷	۲۹/۳۴۱	-		CE84	۳۹۲	۴/۲۱	۳۰/۸۷۷	-
	CE34	۳۹۲	۴/۲۱	۳۲/۸۷۱	-		CE85	۳۹۲	۴/۲۷	۳۳/۵۵۸	-
	CE35	۳۹۲	۴/۲۶	۳۳/۵۵	-		CE86	۳۹۲	۴/۲۴	۳۰/۲۵۶	-
	CE36	۳۹۲	۴/۲۲	۲۹/۵۴۹	-	مولفه‌های اسلامی	ICE1	۳۹۲	۴/۳۴	۳۴/۵۹۹	-
مدل کسب و کار (CE4)	CE37	۳۹۲	۴/۲۸	۳۴/۳۱۱	-		ICE2	۳۹۲	۴/۲۶	۳۲/۳۸۳	-
	CE38	۳۹۲	۴/۳۷	۳۸/۶۲۷	-		ICE3	۳۹۲	۴/۲۵	۳۳/۲۱۷	-
	CE41	۳۹۲	۴/۱۶	۲۹/۹۷۱	-		ICE4	۳۹۲	۴/۱۶	۲۸/۴۱۴	-
	CE42	۳۹۲	۴/۲۵	۳۲/۳۹۶	-		ICE5	۳۹۲	۴/۱۵	۳۱/۳۰۷	-
	CE43	۳۹۲	۳/۹۸	۲۲/۱۷۱	-		ICE6	۳۹۲	۴/۲۸	۳۳/۵۴۳	-
عملکرد (CE5)	CE44	۳۹۲	۴/۳۶	۳۸/۴۹۲	-		ICE7	۳۹۲	۴/۳۸	۳۷/۹	-
	CE45	۳۹۲	۴/۱۶	۲۹/۵۶۷	-		ICE8	۳۹۲	۴/۲۵	۳۲/۴۲۷	-
	CE46	۳۹۲	۴/۲۵	۳۳/۳۷۱	-		ICE9	۳۹۲	۴/۳۸	۳۸/۰۳۹	-
	CE47	۳۹۲	۴/۱۹	۲۹/۲۶۱	-		ICE10	۳۹۲	۴/۲۶	۳۳/۳۶۶	-
	CE51	۳۹۲	۴/۲۶	۳۴/۳۱۷	-		ICE11	۳۹۲	۴/۳۲	۳۵/۲۶۳	-
	CE52	۳۹۲	۴/۲۵	۳۴/۵۶۸	-		ICE12	۳۹۲	۴/۳	۳۴/۲۹۲	-
	CE53	۳۹۲	۴/۳۲	۳۵/۴۲۷	-		ICE13	۳۹۲	۴/۲۵	۳۱/۳۹	-

عناصر محتوا	مولفه	df	میانگین	آماره t	sign	عناصر محتوا	مولفه	df	میانگین	آماره t	sign
	CE54	۳۹۲	۴/۱	۲۶/۷۴۲	-		ICE14	۳۹۲	۴/۲۵	۳۲/۲۸۷	-
	CE55	۳۹۲	۴/۲۴	۳۲/۹۷۸	-		ICE15	۳۹۲	۴/۱۸	۲۸/۴۰۴	-
	CE57	۳۹۲	۴/۳۵	۳۶/۲۹۱	-		ICE16	۳۹۲	۴/۳۵	۳۵/۰۷۱	-
	CE58	۳۹۲	۴/۳	۳۶/۹۶۹	-		ICE17	۳۹۲	۴/۲۲	۳۰/۰۳۶	-
							ICE18	۳۹۲	۴/۳۳	۳۴/۴۳۷	-

به همین دلیل نتایج بدست آمده از تکنیک دلفی فازی به نظرسنجی عمومی گذاشته شد. اساتید و دانشجویان رشته حسابداری، حسابداران رسمی، مدیران مالی، حسابداران و حسابرسان به عنوان جامعه مورد نظر برای نظرسنجی عمومی انتخاب گردید. بر اساس فرمول کوکران تعداد نمونه حداقل باید ۳۸۴ نفر باشد. پرسشنامه‌ی نهایی متشکل از مولفه‌های تأیید شده توسط خبرگان، به صورت الکترونیکی (به دلیل استفاده از جامعه‌ای گسترده‌تر و دریافت پاسخ‌های بیشتر) برای افراد جامعه مورد نظر ارسال گردید. از ۴۱۶ پرسشنامه دریافتی ۳۹۳ پرسشنامه کامل و فاقد ایراد بود. جدول ۷ نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده از ۳۹۳ پرسشنامه دریافتی را نشان می‌دهد. همان‌طور که جدول ۷ نشان می‌دهد، مقدار sign، آزمون آماری تی تک نمونه برای تمامی مولفه‌ها در سطح اطمینان ۹۵ درصد کمتر از ۵ درصد می‌باشد. بنابراین فرض صفر مربوط به هیچ کدام از مولفه‌ها تأیید نمی‌گردد. به نوعی تمامی عناصر و مولفه‌ها آن‌ها مورد تأیید قرار گرفته‌اند. بنابراین در نظرسنجی عمومی نیز تمامی مولفه‌های تأیید شده توسط خبرگان، مجدداً تأیید گردیدند.

آخرین سوالی که این پژوهش سعی دارد به آن پاسخ دهد، این است که آیا مولفه‌ها و عناصر اصلی محتوا از اهمیت یکسانی در گزارش یکپارچه اسلامی برخوردار هستند؟ یا خیر؟ با توجه به اینکه انتظار می‌رود عناصر محتوا از اهمیت متفاوتی برخوردار باشند، فرضیه ۱ به صورت زیر ارائه گردید:

فرضیه ۱- عناصر اصلی محتوا از اهمیت یکسانی جهت ارائه در گزارش یکپارچه برخوردار نیستند.

فرض صفر: بین عناصر اصلی مربوط به محتوای گزارش یکپارچه اسلامی از لحاظ اهمیت تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

فرض مقابل: بین عناصر اصلی مربوط به محتوای گزارش یکپارچه اسلامی از لحاظ اهمیت تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

نتایج آزمون فریدمن در سطح اطمینان ۹۵ نشان می‌دهد که مقدار sign، کمتر از ۵ درصد می‌باشد. بنابراین از لحاظ آماری فرض صفر نمی‌تواند پذیرفته شود و لذا فرضیه مقابل آن پذیرفته می‌شود. بنابراین عناصر محتوای مربوط به محتوای گزارش یکپارچه از اهمیت متفاوتی جهت ارائه در گزارش یکپارچه اسلامی برخوردار هستند. جدول ۸ رتبه هر کدام از عناصر محتوا را برای ارائه در گزارش یکپارچه اسلامی بر اساس آزمون فریدمن نشان می‌دهد. جدول ۸ نشان می‌دهد که نحوه تهیه و ارائه و استراتژی شرکت از اهمیت بیشتری نسبت به عناصر دیگر جهت ارائه در گزارش یکپارچه اسلامی برخوردار است. مسائل اسلامی بعد از نحوه تهیه و ارائه، استراتژی و مرور سازمان در رتبه ۴ قرار می‌گیرد.

جدول ۸- رتبه بندی عناصر محتوا

رتبه	مقدار	عناصَر محتوا	رتبه	مقدار	عناصر محتوا
۱	۶/۶۶	مبانی تهیه و ارائه	۶	۴/۵۹	مدل کسب و کار
۲	۵/۶۱	استراتژی و تخصیص منابع	۷	۴/۴۵	چشم انداز
۳	۵/۵۳	مرور سازمان و محیط بیرونی	۸	۴/۲۷	ریسک ها و فرصت ها
۴	۴/۹۷	افشای اسلامی	۹	۴/۲۲	رهبری سازمان
۵	۴/۷	عملکرد			

پس از بررسی اهمیت عناصر بین گروهی، اهمیت مولفه‌های درون‌گروهی عناصر نیز بررسی گردید. هدف پاسخ دادن به این سوال است که آیا مولفه‌های هر گروه از اهمیت یکسانی برای ارائه در گزارش یکپارچه برخوردار هستند؟ برای بررسی این سوال، با توجه به اینکه انتظار می‌رود مولفه‌های هر گروه از اهمیت متفاوتی درون‌گروه برخوردار باشند، فرضیه ۲ به صورت زیر ارائه گردید:

فرضیه ۲- مولفه‌های هر کدام از عناصر اصلی محتوا از اهمیت یکسانی، جهت ارائه در گزارش یکپارچه اسلامی، برخوردار نیستند.

فرض صفر: بین مولفه‌های هر کدام از عناصر اصلی محتوا از لحاظ اهمیت تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

فرض مقابل: بین مولفه‌های هر کدام از عناصر اصلی محتوا از لحاظ اهمیت تفاوت معنی‌داری وجود ندارد.

نتایج آزمون فریدمن در سطح اطمینان ۹۵ نشان می‌دهد که برای تمام مولفه‌های مربوط به عناصر اصلی محتوا، مقدار sign کمتر از ۵ درصد می‌باشد. بنابراین از لحاظ آماری فرض صفر نمی‌تواند پذیرفته شود و لذا فرضیه مقابل آن پذیرفته می‌شود. بنابراین مولفه‌های هر کدام از عناصر مربوط به محتوای گزارش یکپارچه از اهمیت متفاوتی جهت ارائه در گزارش یکپارچه اسلامی برخوردار هستند. جدول ۹ رتبه هر کدام از عناصر محتوا را برای ارائه در گزارش یکپارچه اسلامی بر اساس آزمون فریدمن نشان می‌دهد. مولفه اهمیت از عنصر مبانی تهیه و ارائه دارای بالاترین رتبه بین تمام مولفه‌ها می‌باشد.

جدول ۹- رتبه هر کدام از مولفه‌ها در گروه

عناصر	رتبه	مولفه	مقدار	عناصر	رتبه	مولفه	مقدار
۱. مبانی	۱	مالکیت و ساختار عملیاتی	۳۶/۶۹	۱	رابطه سرمایه‌ها با چشم انداز و انتظارات	۳۸/۱۹	
	۲	فعالیت‌ها، بازارها، محصولات یا خدمات	۳۶/۵۶	۲	انتظارات مدیریت از محیط بیرونی و تغییرات آن	۳۶/۹۷	
	۳	اطلاعات کمی کلیدی	۳۵/۸۴	۳	امادگی برای پاسخ‌گویی به چالش‌ها	۳۶/۰۳	
	۴	ماموریت و چشم انداز	۳۵/۶۶	۴	ارتباط بین عملکرد فعلی با چشم انداز	۳۲/۵۳	
	۵	چشم انداز رقابتی، موقعیت در بازار، موقعیت در زنجیره ارزش	۳۴/۵۴	۵	برآورد شاخص‌های اصلی و راهنما برای چشم انداز	۳۲/۰۴	
	۶	ارزش، فرهنگ و اخلاق	۳۴/۳۵	۱	نحوه سنجش اهداف و دستاوردها	۳۸/۰۸	
	۷	ارتباط با ذینفعان	۳۳/۹۲	۲	ایجاد مزیت رقابتی تحت تأثیر نوآوری و ...	۳۵/۹۱	
	۸	زمینه‌های عملیات اجتماعی، زیست محیطی، دینی و ...	۳۱/۶۵	۳	اهداف استراتژیک (کوتاه مدت، میان مدت، بلند مدت)	۳۵/۰۸	
۲. ریسک و فرصت	۱	ارزیابی احتمال وقوع خطر و یا فرصت و دامنه تاثیر آن‌ها	۳۶/۴۱	۴	یکارگیری ذینفعان در تدوین استراتژی و برنامه	۳۴/۸۱	
	۲	اقدامات اتخاذ شده جهت مدیریت ریسک و استفاده از فرصت	۳۵/۷۵	۵	ارتباط بین استراتژی و سایر عناصر محتوا	۳۲/۷۷	
	۳	شناسایی ریسک‌های کلیدی (عمده)	۳۳/۷	۶	استراتژی‌های دستیابی به اهداف	۳۲/۲۸	
	۴	شناسایی فرصت‌های کلیدی (عمده)	۳۳/۷	۷	برنامه تخصیص منابع	۳۱/۹۱	
۳. بهای	۱	ارتباط پاداش با ارزش آفرینی و سرمایه‌ها	۳۷/۸۷	۱	فرایند تعیین اهمیت	۳۷/۸	
	۲	ساختار رهبری، تنوع و مجموعه مهارت‌های مدیران	۳۵/۹	۲	محدوده گزارش	۳۶/۰۱	
	۳	نقش بالاترین نهاد حاکمیتی در کاهش ریسک، رسیدن به هدف و استراتژی و ...	۳۵/۷۷	۳	افشای کامل موضوعات با اهمیت	۳۵/۴۴	
	۴	الزامات قانونی مؤثر بر ساختار حاکمیتی	۳۵/۰۹	۴	افشای کامل موضوعات دارای عدم اطمینان	۳۵/۱۳	
	۵	نظارت بر فرایند گزارش یکپارچه و تائید	۳۴/۷۵	۵	چارچوب‌های مورد استفاده	۳۴/۱۵	

عناصر	رتبه	مؤلفه	مقدار	عناصر	رتبه	مؤلفه	مقدار
مدل کسب و کار		یکپارچگی آن					
	۶	ترویج نوآوری و توانمندسازی	۳۳/۹۸	۱	سیاست مربوط به رعایت حقوق کارکنان و رفاه آن‌ها	۳۸/۳۹	
	۷	رهبری و تصمیمات استراتژیک	۳۳/۴۷	۲	محصولات، خدمات و برخورد با مشتریان و ذینفعان	۳۸/۰۷	
	۸	کمیته‌های مختلف	۳۳/۲۴	۳	هیات نظارت شرعی	۳۷/۷۱	
	۱	محصولات و خدمات	۳۷/۶۲	۴	روش تامین مالی و سرمایه - رعایت موازین شرعی	۳۷/۲۵	
	۲	ورودی - منابع و سرمایه‌ها	۳۴/۹۷	۵	تائیدیه‌های هیات نظارت شرعی	۳۶/۸۷	
عملکرد	۳	ارتباط با سایر عناصر محتوا شامل ذینفعان	۳۴/۸۸	۶	فعالیت‌های اجتماعی، زیست محیطی و...	۳۶/۷۲	
	۴	ارتباط بین مدل کسب و کار با سایر عناصر	۳۳/۶۳	۷	صورت‌های مالی اسلامی: ترازنامه ارزش فعلی، صورت ارزش افزوده و...	۳۵/۸۸	
	۵	مدل کسب و کار (نمودار با توضیحات کامل)	۳۲/۶۸	۸	ساختارهای سازمان نسبت به بدهی‌های منسوخ شده	۳۵/۸۵	
	۶	پيامد ها و عواقب	۳۲/۶۱	۹	بکاگیری منابع مختلف اسلامی - انسانی، فکری، طبیعی و...	۳۵/۴۱	
	۷	فعالیت - میزان انطباق مدل با تغییرات و نوآوری و...	۲۹/۱۵	۱۰	نقش شریعت در ارزش آفرینی سازمان	۳۵/۲۴	
	۱	استفاده از معیارهایی مانند معیار صنعت	۳۷/۷۴	۱۱	فعالیت‌های خیریه، صدقه، قرض الحسنه و...	۳۵/۱۵	
مستل اسلامی و شرعی	۲	برآورده کردن نیاز ذینفعان	۳۶/۵۱	۱۲	سیاست تقسیم سود و زیان	۳۴/۹۶	
	۳	عملکرد زمینه‌های عملیاتی (زیست محیطی، اجتماعی، دینی)	۳۵/۸۹	۱۳	سیاست و خط مشی مرتبط با زکات	۳۴/۹۲	
	۴	شاخص‌های کمی عملکرد (KPI)	۳۵/۰۲	۱۴	قرارداد های سازمان - رعایت موازین شرعی	۳۴/۶۸	
	۵	تأثیر سازمان بر سرمایه‌ها	۳۴/۶۵	۱۵	تائیدیه شرعی مدیران	۳۴/۲۹	
	۶	پیوند عملکرد مالی و غیر مالی	۳۴/۴۲	۱۶	کمیته حسابرسی شرعی داخلی	۳۳/۵۲	
	۷	پیوند بین عملکرد گذشته، حال و آینده	۳۱/۵۶	۱۷	معاملات تجاری سازمان - رعایت موازین شرعی	۳۲/۸۴	
				۱۸	فعالیت‌ها و رویدادهای حرام و مغایر با موازین شرعی	۳۲/۰۱	

نتیجه‌گیری و بحث

مزایای گزارش یکپارچه در فرآیند آن نهفته است، که فراتر از خود گزارش است. این فرآیند ابزار ارزشمندی برای پرورش و تعبیه تفکر یکپارچه در یک سازمان فراهم می‌کند. این فرآیند و تفکر یکپارچه متکی است بر اجرای مجموعه‌ای از اصول که زیربنای تهیه گزارش است و مجموعه‌ای از عناصر محتوا که در گزارش پوشش داده می‌شوند. در این پژوهش تمرکز بر عناصر محتوا می‌باشد. نتایج حاصل از این پژوهش در هر دو روش دلفی فازی و نظرسنجی عمومی تأیید کننده ۹ عنصر و ۶۹ مؤلفه، به عنوان عناصر اصلی و مؤلفه‌های محتوای گزارش یکپارچه با رویکرد اسلامی هستند. مرور سازمانی (۸ مؤلفه)، ریسک‌ها و فرصت‌ها (۴ مؤلفه)، حاکمیت و رهبری (۸ مؤلفه)، مدل کسب و کار (۷ مؤلفه)، عملکرد (۷ مؤلفه)، چشم انداز (۵ مؤلفه)، استراتژی و تخصیص منابع (۷ مؤلفه)، مبنای تهیه و ارائه (۵ مؤلفه)، افشای اسلامی (۱۸ مؤلفه).

بررسی‌های بیشتر نشان دادند که از بین عناصر محتوا دو مؤلفه‌ی "مبنای تهیه و ارائه" و "استراتژی و تخصیص منابع" دارای بالاترین اهمیت جهت ارائه در گزارش یکپارچه اسلامی می‌باشند. همچنین مؤلفه‌های مربوط به هر کدام از عناصر اصلی محتوا دارای اهمیت متفاوتی جهت ارائه در گزارش یکپارچه اسلامی می‌باشند. در عنصر مرور سازمانی مؤلفه‌ی مالکیت و ساختار عملیاتی، در عنصر ریسک‌ها و فرصت‌ها مؤلفه‌ی ارزیابی احتمال وقوع خطر و یا فرصت و دامنه تأثیر آن‌ها، در عنصر رهبری سازمان مؤلفه‌ی ارتباط پاداش با نحوه ارزش آفرینی، در عنصر مدل کسب و کار مؤلفه‌های محصولات، خدمات و پیامدهای آن‌ها، در عنصر عملکرد مؤلفه‌ی استفاده

از معیارهایی مانند معیار صنعت، در عنصر چشم انداز مولفه‌ی رابطه سرمایه‌ها با انتظارات، در عنصر استراتژی و تخصیص منابع مولفه‌ی نحوه سنجش اهداف و دستاوردها، در عنصر مبانی تهیه و ارائه مولفه‌های فرایند تعیین اهمیت و در نهایت در عنصر افشای اسلامی مولفه‌ی سیاست مربوط به رعایت حقوق کارکنان و رفاه آن‌ها به عنوان مولفه‌های می‌باشند که از اهمیت بیشتری در هر گروه جهت ارائه گزارش یکپارچه اسلامی برخوردارند. به‌طور خلاصه در بین تمامی مولفه‌ها "فرایند تعیین اهمیت" توسط سازمان جهت افشاء در گزارش یکپارچه اسلامی از بالاترین رتبه برخوردار است. اینکه چه نوع اطلاعاتی برای افشاء از اهمیت لازم برخوردارند می‌تواند محتوای کلی و جهت یک گزارش را تعیین کند. استانداردهای بین‌المللی گزارشگری مالی (IFRS)، معتقد است اطلاعات در صورتی با اهمیت هستند که حذف یا تحریف آن بتواند بر تصمیم‌گیری‌هایی استفاده‌کنندگان تأثیر بگذارد. ابتکار گزارشگری جهانی^۱ (GRI)، در رابطه با گزارشگری پایدار معتقد است موضوعاتی با اهمیت هستند که به طور منطقی می‌توانند برای انعکاس تأثیرات اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی سازمان یا تأثیرگذاری بر تصمیمات ذینفعان مهم تلقی شوند (GRI, ۲۰۱۳). یعنی علاوه بر تصمیم‌گیری، به تأثیرات نیز توجه دارد. ذینفعان مدنظر گزارشگری پایدار گستره‌تر از ذینفعان مدنظر گزارشگری مالی است. گزارشگری یکپارچه اهمیت را به عنوان یکی از اصول راهنما معرفی می‌کند. گزارش یکپارچه بین‌المللی معتقد است اطلاعاتی با اهمیت هستند که به طور اساسی بتوانند بر توانایی سازمان جهت ایجاد ارزش در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت تأثیر بگذارند (IIRC, ۲۰۱۳). برای گزارشگری یکپارچه اسلامی می‌توان اهمیت را براساس دیدگاه حنیفه وهدیبه (۲۰۰۲) تعریف کرد. برای گزارش یکپارچه اسلامی اطلاعاتی با اهمیت هستند که به تصمیم‌گیری اقتصادی و مذهبی بر اساس احکام شریعت اسلامی کمک کند تا پاسخگویی در برابر خداوند، جامعه و افراد را نشان دهد. به نوعی حبل من الله و حبل من الناس.

در بخش مولفه‌های اسلامی سازمان‌ها باید علاوه بر افشای سیاست‌های مربوط به رعایت حقوق کارکنان و رفاه آن‌ها، نحوه برخورد با مشتریان و چگونگی تأمین نیازهای مشروع ذینفعان و همچنین نحوه ارائه خدمات و محصولات و پیامدهای آن‌ها را در گزارش یکپارچه اسلامی افشا کنند، به گونه‌ای که مطابقت یا عدم مطابقت با شریعت اسلام را نشان دهد. گزارش یکپارچه اسلامی باید نحوه تأمین منابع و سرمایه توسط سازمان را افشاء کند تا نشان دهد که سازمان از راه‌های حلال، مانند مضاربه و مرابحه و عدم استفاده از راه‌های حرام مانند اوراق قرضه و سهام ممتاز با نرخ ثابت، استفاده کرده است.

در رابطه با قراردادهای افشاء باید اطلاعاتی افشا کند که نشان دهد قراردادهای تأمین مالی عاری از شرایط ربوی، قراردادهای خدماتی با کارکنان و همچنین قراردادهای خرید فروش دارای نرخ و قیمت منصفانه‌ای می‌باشند و همه قراردادهای به صورت کتبی تأیید شده‌اند، چرا که تأیید قرارداد توسط طرفین در شریعت اسلام از واجبات می‌باشد.

در رابطه با معاملات و مبادلات تجاری اطلاعاتی افشا شود تا ذینفعان از عدم وجود معاملات ممنوع و حرام طبق شریعت اسلام توسط سازمان اطمینان حاصل کنند. مواردی مانند معاملات مرتبط با قمار و مشروبات الکلی و همچنین معاملات سفته‌بازانه مانند غرار. گزارش یکپارچه اسلامی باید نحوه تأمین منابع و سرمایه توسط سازمان را افشاء کند تا نشان دهد که سازمان از راه‌های حلال، مانند مضاربه و مرابحه و عدم استفاده از راه‌های حرام مانند اوراق قرضه و سهام ممتاز با نرخ ثابت، استفاده کرده است. در رابطه با قراردادهای باید اطلاعاتی افشا کند که نشان دهد قراردادهای تأمین مالی عاری از شرایط ربوی، قراردادهای خدماتی با کارکنان و همچنین قراردادهای خرید فروش دارای نرخ و قیمت منصفانه‌ای می‌باشند و همه قراردادهای به صورت کتبی تأیید شده‌اند، چرا که تأیید قرارداد توسط طرفین در شریعت اسلام از واجبات می‌باشد. در رابطه با معاملات و مبادلات تجاری اطلاعاتی افشا شود تا ذینفعان از عدم وجود معاملات ممنوع و حرام طبق شریعت اسلام توسط سازمان اطمینان حاصل کنند. مواردی مانند معاملات مرتبط با قمار و مشروبات الکلی و همچنین معاملات سفته‌بازانه مانند غرار. در رابطه با زکات باید اطلاعات لازم در خصوص نحوه ارزش‌گذاری دارایی‌ها، بدهی‌ها، طبقه‌بندی اقلام زکات‌پذیر، حد و نصاب و نرخ زکات، دوره و دریافت کنندگان زکات را ارائه کند. به عنوان مثال دارایی‌ها به ارزش جاری

۱. Global Reporting Initiative (GRI)

بازار ارزیابی شوند و فقط دیون واقعی از مبنای زکات کسر شود. نرخ زکات برای درآمد حاصل از سرمایه‌گذاری ۱۰ درصد و برای درآمد شخصی دو نیم درصد است.

با توجه به اجماع نظر خبرگان و تأیید نظر آن‌ها در نظرسنجی عمومی، برای اعتباربخشی به گزارش یکپارچه اسلامی وجود هیات نظارت شرعی و کمیته حسابرسی داخلی می‌توان بسیار مفید باشد. حسابرسی شرعی دارای دامنه‌ی گسترده تری نسبت به حسابرسی مالی است (حمید، ۲۰۰۹). گزارش یکپارچه باید دربرگیرنده اطلاعات مرتبط با هیات نظارت شرع و کمیته حسابرسی داخلی باشد (مواردی از قبیل مسئولیت، تعداد جلسات، استقلال هیات، صلاحیت شرعی آن‌ها و ...). هیات نظارت شرعی باید گزارشی تهیه کند که در آن نسبت به تأیید مواردی از قبیل صحت اندازه‌گیری زکات، تصدیق شرعی تقسیم سود و زیان، افشای اطلاعات مربوط به معاملات و فعالیت‌های ممنوعه و حرام، افشای درآمدها و هزینه‌های مغایر شرع، افشای اطلاعات بدهی‌های منسوخ شده و سیاست شرکت در قبال آن‌ها، افشای اطلاعات اجتماعی و زیست‌محیطی و رعایت حقوق مصرف‌کنندگان و ذینفعان و اقدام کند تا اطمینان لازم را به ذینفعان ارائه دهد. در واقع هیات نظارت شرعی باید یک گزارش شرعی در مورد محیط و شرایط انطباق شرعی سازمان تهیه و ارائه کند. علاوه بر محدودیت‌هایی ذاتی پرسشنامه و تکنیک دلفی‌فازی و نمونه‌گیری، با توجه به عدم ارائه گزارش یکپارچه توسط شرکت‌های ایرانی تاکنون، توانایی بررسی میزان انطباق مدل ارائه شده با گزارشات یکپارچه شرکت‌های ایرانی وجود ندارد. این پژوهش پیشنهاد می‌دهد که علاوه بر تهیه گزارش یکپارچه اسلامی توسط شرکت‌ها و سازمان‌های اسلامی، از یک هیات نظارت شرعی و کمیته حسابرسی شرعی داخلی نیز سازمان‌ها برخوردار گردند. همچنین محققان در رابطه با اصول اسلامی حاکم بر گزارش یکپارچه اسلامی، سیستم اطلاعاتی و زیرساخت‌های لازم برای تهیه اطلاعات مورد نیاز این گزارش و چالش‌های اجرا و تهیه آن تحقیقات بیشتری داشته باشند.

منابع و مراجع

- احتشام مهر، حسین؛ کامیابی، یحیی و خلیل پور، مهدی (۱۴۰۱). شناسایی عوامل مؤثر بر همگرایی گزارشگری یکپارچه در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت. ۱۱ (۴۴). صص ۱۷۷-۱۹۵.
- ایرانمنش، سعید؛ نظری رباطی، فاطمه (۱۴۰۰). رتبه‌بندی روش‌های تأمین مالی در اوراق اسلامی - روش‌های خارجی؛ رهیافت سلسله‌مراتبی فاز، توسعه و سرمایه، ۶ (۱)، صص ۱۹۵-۲۰۷.
- بام‌زهر، امیرعلی؛ مهربان‌پور، محمدرضا؛ جهانگیرنیا، حسین؛ صفا، مژگان (۱۴۰۰). شناسایی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر ثبات مالی شرکت‌ها، پژوهش‌های کاربردی در گزارشگری مالی، ۱۰ (۱)، ۲۲۶-۱۸۷.
- ترک‌زاده، جعفر، امیری، مهدی، مرزوقی، رحمت‌اله، سلمانپور، محمدجواد؛ جهانی، جعفر (۱۳۹۹). مبانی دینی پاسخگویی در قرآن کریم: راهبردی برای سیستم‌های اجتماعی عقلانی. عقل و دین، ۱۲ (۲۲)، صص ۹۱-۱۱۲.
- جوان، علی اکبر؛ باباجانی، جعفر؛ برزیده، فرخ؛ مرفوع، محمد (۱۴۰۲). کیفیت حسابرسی: ارائه الگو و بررسی شکاف بین وضع موجود و وضع مطلوب. فصلنامه مطالعات تجربی حسابداری مالی. در دست انتشار.
- حبیبی، آرش؛ آفریدی، صنم (۱۴۰۱). "تصمیم‌گیری چند شاخصه". چاپ اول، تهران، انتشارات نارون.
- حبیبی، آرش؛ ایزدیار، صدیقه و سرافرازی، اعظم (۱۳۹۳). "تصمیم‌گیری‌های چند معیاره فازی"، رشت، انتشارات کتیبه گیل.
- حسینی الاصل، محسن، و جهانشاد، آزیتا (۱۳۹۸). ضرورت گسترش سطح افشاء و توسعه گزارش‌های مالی در بستر حسابداری اسلامی. پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۱ (۴۴)، ۲۴۹-۲۱۷.
- ختن‌لو، محسن؛ بولو، قاسم (۱۴۰۱). ارائه مدلی برای ارزیابی گزارشگری ریسک شرکتی در ایران، مجله دانش حسابداری، دوره ۱۳، شماره ۲ (پیاپی ۲). صص ۱-۲۹.
- دیاتی دیلمی، زهرا؛ منطقی، خسرو؛ مشهدی، پریسا (۱۳۹۵). بررسی ضرورت حسابداری اسلامی از دید خبرگان دانشگاهی، دو فصلنامه تحقیقات حسابداری ارزشی و رفتاری، ۱ (۱)، صص ۱-۲۴.

- زند، علی رضا؛ نجفی مقدم، علی (۱۴۰۱). شناسایی مولفه های رفتار حسابرس مبتنی بر سرمایه اجتماعی به روش ترکیبی کیفی، دلفی فازی و IMS. دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت. ۱۰ (۳۸)، صص ۱۴۷-۱۵۸.
- سیاسی، دکتر سحر؛ اسمعیلی کجانی، محمد (۱۳۹۴). حسابداری سبز: ارائه الگویی برای افشاء زیست محیطی، حسابداری سلامت. ۴ (۱)، ۱۹-۱.
- سلیمی، محمدجواد؛ بولو، قاسم؛ امیری، مقصود؛ ذاکری، حامد (۱۴۰۲). ارائه چارچوب گزارشگری پیش بینی سود در بازار سرمایه ایران. مطالعات تجربی حسابداری مالی. ۲۰ (۷۷)، صص ۷۳-۱۰۶.
- شجاع، اسمعیل، احدی سرکانی، سید یوسف؛ حسینی، سیده عاطفه (۱۴۰۱). نقش و اهمیت افزایش افشاء گزارش های حسابرسی در تصمیمات سرمایه گذاران حرفه ای و غیر حرفه ای با رویکرد دلفی فازی. پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی. ۱۴ (۵۶)، ۶۸-۵۱.
- شیخی، خالد؛ متین فرد، مهران؛ سعیدی، علی؛ حسنی، محمد (۱۴۰۱). شناسایی عوامل بالقوه راهبری شرکتی، افشا و شفافیت مؤثر در ارزیابی کیفیت صورتهای مالی بانکها به روش دلفی فازی. مدیریت دارایی و تامین مالی. ۱۰ (۲)، (پیاپی ۳۷)، ۵۲-۲۳.
- طباطبائی یزدی، محمد کاظم (۱۳۷۵). "العروه الوثقی"، چاپ اول، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- قنبرزاده، مجتبی؛ مرادیان، افسانه (۱۴۰۱). کندوکاو تحلیلی در گزارشگری مالی مدل کسب و کار با استفاده از منطق فازی. بررسی های حسابداری و حسابرسی. ۲۹ (۱)، صص ۱۷۳-۲۱۲.
- گیوکی، اکبر، گرکز، منصور، صفری گرایلی، مهدی؛ معطوفی، علیرضا (۱۴۰۲). تدوین و تبیین الگوی عوامل مؤثر برگزارشگری یکپارچه، پژوهش های حسابداری مالی و حسابرسی، ۱۵ (۵۸)، صص ۲۳۷-۲۷۰.
- لشکری محمد، بهزاد ارجمندی مریم (۱۳۹۱). بررسی روش های تأمین مالی در سیستم اسلامی با تأکید بر صکوک. نشریه اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۱ (۱)، صص ۳۳-۷۶.
- لشکری، محمد؛ بهزاد ارجمندی، مریم (۱۳۹۱). بررسی روش های تأمین مالی در سیستم اسلامی با تأکید بر صکوک. فصلنامه اقتصاد و بانکداری اسلامی، ۱ (۱)، صص ۳۳-۵۶.
- مصطفایی، پرستو، حسینی، سید علی، حجازی، رضوان؛ بولو، قاسم (۱۴۰۱). تدوین چارچوب گزارشگری اجتماعی با تأکید بر ذینفعان اجتماعی، حسابداری مدیریت، ۱۵ (۵۵)، صص ۱-۲۲.
- مهرانی، ساسان، کرمی، غلامرضا، حسینی، سیدعلی؛ رام روز، علیرضا (۱۳۹۴). بررسی ارائه صورت های مالی جدید در حسابداری اسلامی. جستارهای اقتصادی، ۱۲ (۲۳)، صص ۱۰۹-۱۳۳.
- مهرانی، ساسان؛ کرمی، غلامرضا؛ حسینی، سید علی؛ و علی رضا رامروز (۱۳۹۵). ضرورت چارچوب نظری گزارشگری مالی با رویکرد اسلامی از منظر خبرگان حرفه ای و دانشگاهی. دو فصلنامه علمی پژوهشی تحقیقات مالی اسلامی، ۵ (۳)، صص ۵۲-۵۵.
- Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI), (2015). Manama, Shariah standards. full text of Shariah standards for Islamic Financial Institutions as a safar1439 A.H. (November 2017).
- Al-Homaidi, E. A., Allamy, K. K., Ahmad. A. and Tabash. M. I. (2020). The extent of voluntary disclosure in the annual reports of Islamic banks: empirical evidence from Yemen. Banks and Bank Systems, 15(1), 167-184. doi:10.21511/bbs.15(1).2020.16
- Al-Shammari, B. (2013). An investigation of voluntary disclosure by Kuwaiti Shariah -compliant companies, Journal of Economic and Administrative Sciences, Emerald Group Publishing, vol. 29(1), pages 21-41, May.
- Altarawneh, G. A., & Al-Halalmeh, A. O. (2020). Conformity of Annual Reports to an Integrated

Reporting Framework: ASE Listed Companies. *International Journal of Financial Studies*, 8(3),50. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/ijfs8030050>.

Alyamani, R. and Long, S. (2020). The Application of fuzzy Analytic Hierarchy Process in Sustainable Project Selection. *Sustainability*, 12, 8314.

Ather, S. M. & Ullah, M.H., (2009), *Islamic Accounting Systems and Practices, The Cost and Management*, 37 (6), pp. 9–16.

Babbie, E. (2002). *The basics of social research*. 2nd ed. ed. Belmont, Calif, London: Wadsworth/Thomson Learning.

Behn, R. D. (2001). *Rethinking democratic accountability*. Brookings Institution Press.

Berliner, D. C. (2004). Describing The Behaviuor and Documenting the Accomplishments of Expert Teachers. *Bulletin of Science, Teachnology & Society*, 24(3),pp 200–212

Bowles, N. (1999). The Delphi technique. *Nurs Stand*, 13(45): PP 32–6.

Brinkerhoff, D. W. (2004). Accountability and health systems: Toward conceptual clarity and policy relevance. *Health Policy and Planning*, 19(6), pp371–379.

Briston, R.J. and Kedslie, M.J.M. (1997), *The Internationalisation of British Professional Accounting: The Role of the Examination Exporting Bodies*, *Accounting, Business and Financial History*, 7 (2), pp 175–194.

Brown, L. D. & Mark, M. H. (2001). Accountability, strategy, and international Non–Governmental Organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 30(3),pp 569–587.

Buallay, A., Al Hawaj, A.A. and Hamdan, A. (2021), Integrated reporting and performance: a cross-country comparison of GCC Islamic and conventional banks, *Journal of Islamic Marketing*, 12 (8), pp. 1619–1636. <https://doi.org/10.1108/JIMA-08-2017-0084>.

Candler, G. & Dumont, G. (2010). A non-profit accountability framework. *Canadian Public Administration*, 53(2), pp 259–279.

Castelden, H. (2009). *Qualitative Research Methods*. Cambridge University Press. UK, pp 23–29.

Chikutuma, C. N. (219). A polychotomous acccountability index for integrated reporting by south african liated ompanies. university of south africa. doctor of philosophy.

Cooray, T., Senaratne, S., Gunarathne, A. D. N., Herath, R., & Samudrage, D. (2020). Does Integrated Reporting Enhance the Value Relevance of Information? Evidence from Sri Lanka. *Sustainability*, 12(19), 8183. <https://doi.org/10.3390/su12198183>.

Cranston, M. (1968), *The Social Contract* (translated), Penguin Classics.France.

Dalkey N and Helmer. O. (1963) An experimental application of the Delphi method to the use of experts. *Management Science*, 9(3), 458-467

De Villiers, C., Rinaldi, L. and Unerman, J. (2014). Integrated Reporting: Insights, gaps and an agenda for future research. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 27 (7), 1042–1067.

Ebrahim, A. & Weisband, E. (2007). *Global accountabilities: Participation, pluralism and public ethics*. Cambridge University Press: United Kingdom.

Ebrahim, A. (2010). The many faces of nonprofit accountability. *The Jossey-Bass Handbook of Nonprofit Leadership and Management*, PP.101-121.

Franzoni, S., & Ait Allali, A. (2018). Principles of Islamic Finance and Principles of Corporate Social Responsibility: What Convergence? *Sustainability*, 10(3), 637. MDPI AG. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.3390/su10030637>.

Gagne, R. L. (1996). Accountability and public administration. *Canadian Public Administration*, 39(2), 213-225.

Gambatese, J. A., Behm, M., & Rajendran, S. (2008). Design's Role in Construction Accident Causality and Prevention: Perspectives from an Expert Panel, *Safety Science* 46, 675-691.

Gambling, T. and Karim, R.A.A. (1986); Islam and 'Social Accounting', *Journal of Business Finance and Accounting*, 13 (1), p.39-50.

Gambling, T. and Karim, R.A.A. (1991); *Business and Accounting Ethics in Islam*, London: Mansell.

Gelmini, L. (2017). Islamic banks: Sustainability, integrated reporting and religion. *Corporate Governance and Sustainability Review*, 1(2), 35-42. <https://doi.org/10.22495/cgsrv1i2p5>.

GRAY, R. 2006. Social, environmental and sustainability reporting and organisational value creation?: Whose value? Whose creation? *Accounting, Auditing & Accountability Journal* .19, RAPPAPORT, A

GRI (2013), *G4 Sustainability Reporting Guidelines - Reporting Principles and Standard Disclosures*, Global Reporting Initiative, Amsterdam. www.gri.org

Habibi, Arash., Sarafrazi, Azam., Izadyar, Sedigheh (2014), Delphi Technique Theoretical Framework in Qualitative Research1, *The International Journal Of Engineering And Science*, 3 (4), pp.08-13.

Hamad. S. Jan. A. A. (2020). Using Integrated Reporting to Disclose the Value-Based Intermediation Information: Evidence from Islamic Banking Industry. *International Journal of Advance Science and Technology*. 29 (10), pp. 1085-1098

Hameed, S. (2008). The case for Islamic auditing. *International Accountant*, Issue 41, May 2008.

Hameed, S. (2009). *Accounting and auditing for Islamic financial institutions*. Kuala Lumpur: IIUM Press.

Hamid, S., Craig, R. and Clarke, F. (1993), Religion: A Confound Cultural Element in the International Harmonisation of Accounting? *Abacus*, 29(2), p.131-48.

Haniffa, R. M. & Hudaib, M. A. (2002), *A Conceptual Framework for Islamic Accounting: The Shari'a Paradigm*, Discussion Paper Presented at Accounting Commerce and Finance: The Islamic Perspective International Conference IV, New Zealand.

Hanks, Jonathon; Gardiner, Louise. 2012. *Integrated Reporting: Lessons from the South African Experience*. Private Sector Opinion; No. 25. World Bank, Washington, DC. © World Bank.

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11052> License: CC BY-NC-ND 3.0 IGO.”

Harun. M. S. B. (2016). The impact of corporate governance and its consequences on csr disclosure: empirical evidence from islamic banks in gcc countries. doctor of philosophy.plymouth university

Hove, M. (1986), Accounting Practices in Developing Countries: Colonialism's Legacy of Inappropriate Technologies, International Journal of Accounting, 22 (1), pp.81– 100.

Hsu CC, Sandford BA. (2007). The Delphi technique: making sense of consensus. Practical Assessment, Research, and Evaluation,12(1):10

Ibrahim, S. H. M. & Yaya, R. (2005). The emerging issues on the objectives and characteristics of Islamic accounting for Islamic business organizations. Malaysian Accounting Review, 4(1),75–92.

IIRC (2011). Towards Integrated Reporting, Communicating Value in the 21st Century ,http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2011/09/IR-Discussion-Paper_2011_spreads.pdf (accessed 15th April, 2018).

IIRC. (2013). The International IR Framework. <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-The-International-IR-Framework-2-1.pdf>.

Jayasiri, N. K. (2020). Integrated reporting in Sri Lanka: An exploratory study, Doctor of Philosophy. University of Otago. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10523/10502>

Jordan, L. & Van Tuijl, P. (2006). NGO Accountability: Politics, principles and innovations. Routledge

Kamaruddin, M. I. H & MdAuzair, S. (2019). Integrated Islamic Financial Accountability Model for Islamic Social Enterprise (ISE) (March 29, 2019). The Journal of Muamalat and Islamic Finance Research, 16(1), 17–36 (2019), Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3412264>

Kamaruddin, M. I. H. & Ramli, N. M. (2015). Enhancing financial accountability of Islamic philanthropic organizations through financial disclosure. Journal Research in Islamic Studies, 2(1), 29–42.

Keating, E. K. & Frumkin, P. (2003). Reengineering nonprofit financial accountability: Toward a more reliable foundation for regulation. Public Administration Review, 63(1), 3–15.

Kovach, H., Neligan, C. & Burall, S. (2003). The global accountability report: Power without accountability? One World Trust: London.

Landeta J. (2006). Current validity of the Delphi method in social sciences. Technological Forecasting and Social Change; ۷۳(۵); ۴۶۷–۸۲

Linstone, H.A. and Turoff, M. (eds.) (1975) the Delphi Method Techniques and Applications, Massachusetts, Reading: Addison–Wesley.

Maali, B. and Napier, C., (2007), “Twenty Five Years of Islamic Accounting Research: A Silver Jubilee Review”, Paper Presented at the 5th Asia Pacific Interdisciplinary Perspectives on Accounting Conference, Australia, Auckland.

Maali, B., Casson, P., and Napier, C. (2006). Social reporting by Islamic banks. ABACUS, 42(2), 266

- 289.

Manca DP, Varnhagen S, Brett-MacLean P, Allan GM, Szafran O, Ausford A, Rowntree C, Rumzan I, Turner D. (2007). Rewards and challenges of family practice: Web-based survey using the Delphi method. *Canadian Family Physician*, 53(2), PP. 277-86

Mohd Rizal, M., Rusnah, M., & Kamaruzaman, N. (2006). Corporate Social Responsibility Disclosure: A Tawhidic Approach, *Jurnal Syariah*, 14(1), 125-142.

Okoli C and SD Pawlowski (2004). The Delphi method as a research tool: An example, design considerations, and applications. *Information & Management*, 42(1), PP.15-29.

Ousama. A. A. Fatima. A. H.(2010). Voluntary disclosure by Shariah approved companies: an exploratory study. *Journal of Financial Reporting and Accounting*. 8(1), pp. 35-49.

Powell, C. (2003). The Delphi technique: Myths and realities. *Journal of Advanced Nursing*, 41(4), 376-382.

Raffer, K. (2004). International financial institutions and financial accountability. *Ethics & International Affairs*, 18(2), 61-77.

Ramli, N. M., Ali, N. S. A. M., & Muhammed, N. A. (۲۰۱۸). Integrated Reporting Based on Maqasid Al- Shariah: A Proposed Framework for Islamic Non-Profit Organizations. ۵۷(Piceeba), ۶۳-۷۲ <https://doi.org/۱۰/۲۹۹۱/piceeba-۱۸/۲۰۱۸/۸۰>

Saad, R. A. J., Aziz, N. M. A. & Sawandi, N. (2014). Islamic accountability framework in the zakat funds management. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 164, 508-515.

Shibly A, (2018), "Conventional and Islamic Perspective in Accounting: Potential for Alternative Reporting Framework", *International Journal of Economics and Management Engineering*, 12 (2), PP. 244-247.

Siraj, S. A. & Karbhari, Y. (2014). Financial Accountability of Waqf (Pious Endowment) Institutions in Malaysia: The Case of Budgeting Practices in State Islamic Religious Councils. In *British Accounting and Finance Association 2014 Conference*, PP.1-24.

Skulmoski, G. J., Hartman, F. T., & Krahn, J. (2007). The Delphi method for graduate research. *Journal of Information Technology Education: Research*, 6(1), PP.1-21.

Somerville, Jerry A (2008). Effective Use of the Delphi Process in Research: Its Characteristics, Strengths, and Limitations

Walker AM, Selfe J. (1996). The Delphi method: a useful tool for the allied health researcher. *Br J Ther Rehabil*, 3(12): PP. 677-81

Watson, P. A. (2012, January 1). Financial Information in an Integrated Report – a forward looking approach. *Accountancy South Africa*, PP. 5,6,8-25

Zaid, O.A. (2000a), Were Islamic Records Precursors To Accounting Books Based On The Italian Method?, *Accounting Historians Journal*, 27 (1), PP.73-90.